

ΦΕΡΝΑΝΤΟ ΑΡΑΜΠΟΥΡΟΥ

Πατρίδα

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

«Θα μείνει για πάντα.
Αυτό που κατάφερε ο Τολστόι
με το Πόλεμος και Ειρήνη
το καταφέρνει ο Αραμπούρου
με την Πατρίδα».

El País

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΤΙΤΙΝΑ ΣΠΕΡΕΛΑΚΗ

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΦΕΡΝΑΝΤΟ ΑΡΑΜΠΟΥΡΟΥ

Πατρίδα

μυθιστόρημα

Μετάφραση από τα ισπανικά

ΤΙΤΙΝΑ ΣΠΕΡΕΛΑΚΗ



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Ξένη λογοτεχνία

Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία – 437

Φερνάντο Αραμπούρου, *Πατρίδα*

Fernando Aramburu, *Patria*

Μετάφραση: Τιτίνα Σπερελάκη

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια, διορθώσεις: Ελένη Μαρτζούκου

Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Καπένης

Φιλμ, μοντάζ: Γιώργος Κεραμάς

Copyright© Fernando Aramburu, 2016

Published by arrangement with Tusquets Editores, Barcelona, Spain

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε.

(Εκδόσεις Πατάκη), 2017

Πρώτη έκδοση στην ισπανική γλώσσα από τις εκδόσεις Tusquets Editores,

Βαρκελώνη, 2016

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Νοέμβριος 2018

K.E.T. B669 K.E.Π. 867/18 ISBN 978-960-16-8096-5



ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΛΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β΄ ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ταχούνια πάνω στο παρκέ	11
Ήπιος Οκτώβρης	15
Με τον Τσάτο στο Πογιόε	20
Στο σπίτι αυτωνών	25
Μετακόμιση στα σκοτεινά	30
Τσάτο, έντσουν	34
Πέτρες στο σακίδιο	39
Ένα μακρινό επεισόδιο	44
Κόκκινο	49
Τηλεφωνήματα	54
Πλημμύρα	58
Ο φράχτης	63
Η ράμπα, το μπάνιο, η βοηθός	69
Τελευταία απογευματινή έξοδος	73
Συναντήσεις	78
Κυριακάτικη λειτουργία	83
Μια βόλτα	88
Διακοπές σ' ένα νησί	94
Αντίφαση	99
Πρώιμο πένθος	105
Η καλύτερη από δαύτους	110
Αναμνήσεις σε μια αραχνιά	115
Αόρατο σκοινί	120
Ένα παιδικό βραχιόλι	124
Μην έρχεσαι	131
Μ' αυτούς ή μ' εμάς	137

Οικογενειακό γεύμα	142
Μεταξύ αδερφών	148
Φύλλο με δύο χρώματα	153
Άδειασμα της μνήμης	158
Διάλογος στο σκοτάδι	164
Χαρτιά και αντικείμενα	169
Συνθήματα στους τοίχους	174
Νοερές σελίδες	179
Φλογισμένο κουτί	184
Από το Α στο Β	190
Τούρτα της διχόνοιας	195
Βιβλία	201
Εγώ το τσεκούρι, εσύ το φίδι	205
Δύο χρόνια χωρίς πρόσωπο	212
Η ζωή της στον καθρέφτη	217
Το θέμα του Λονδίνου	222
Επίσημα αρραβωνιασμένοι	230
Προφυλάξεις	236
Ημέρα απεργίας	241
Μια βροχερή ημέρα	249
Τι απέγιναν;	254
Απογευματινή βάρδια	260
Εμφανίσου	265
Το πόδι του σιπάι	270
Στο νταμάρι	275
Μεγάλος ύπνος	282
Ο εχθρός στο σπίτι	287
Το φέμα του πυρετού	292
Όπως οι μητέρες τους	297
Κορόμηλα	303
Στην εφεδρεία	308
Παιχνιδάκι	314
Γυάλινη κλωστή	319
Οι γιατροί με τους γιατρούς	326
Μια ευχάριστη παρωνυχίδα	331

ΠΑΤΡΙΔΑ

Έρευνα κατ' οίκον	336
Πολιτικό υλικό	341
Πού είναι ο γιος μου;	345
Ευλογία	350
Κλάους-Ντίτερ	355
Τρεις εβδομάδες έρωτα	360
Τέλος των σπουδών	366
Η ρήξη	374
Πατρίδες και αηδίες	379
Υπουλη κόρη	383
Ιερή αποστολή	388
Αν είσαι, είσαι	395
Κίνημα Προσωπικής Απελευθέρωσης	401
Πορσελάνινο βάζο	406
Εσύ κλάψε με την ησυχία σου	414
Μαύρα σχέδια	420
Τα σύντομα μαθήματα	425
Το άγγιγμα της μέδουσας	431
Πυρήνας Όρια	436
Μόνο ο θλιμμένος γιατρός πήγε να την αποχαιρετήσει	441
He's my boyfriend	446
Κακοτυχία	451
Βάσκοι δολοφόνοι	457
Το διαμέρισμα	464
Είχε άλλα σχέδια	470
Μανιτάρια και τσουκνίδες	475
Ματωμένο ψωμί	480
Η ατμόσφαιρα στην τραπεζαρία	486
Τρομάρα	493
Ο κατάλογος	500
Το παιδί που αγαπούσε πιο πολύ	506
Η χώρα των σιωπηλών	513
Αμμία	519
Κρασί από την νταμιτζάνα	525
Η Νερέα και η μοναξιά	531

Η παρέλαση των δολοφόνων	538
Γάμος στα λευκά	544
Το τέταρτο μέλος	549
Η πτώση	556
«Τσορία τσόρι»	561
Το πρώτο γράμμα	569
Το δεύτερο γράμμα	575
Το τρίτο γράμμα και το τέταρτο	580
Συμφιλίωση	585
Σύνδρομο αιχμαλωσίας	592
Συναντήσεις στην πλατεία	597
Ιατρικό ανακοινωθέν	603
Αν τη θράκα τη φυσήξει ο αέρας	608
Συζήτηση το σούρουπο	614
Ένα βράδυ στην Καλαμότσα	621
Με το εγγόνι	630
Φινάλε σε ανήφορο	635
Τζάμι στη μέση	641
Συνεδρία μασάζ	647
Αραβικό Σαλόνι	654
Ο αόρατος γιος	661
Απροειδοποίητη επίσκεψη	668
Υπομονή	673
Το κορίτσι από την Οντάρροα	679
Συζητήσεις στην αίθουσα επισκέψεων	687
Η φυλακή σου, η φυλακή μου	693
Ο κύκλος έκλεισε	699
Μούσκεμα	704
Κυριακάτικο πρωινό	709
Γλωσσάρι βασικών λέξεων και φράσεων	715

Τακούνια πάνω στο παρκέ

ΝΑ ΤΗΝ Η ΚΑΗΜΕΝΗ, πάει να σκάσει πάνω του. Όπως σκάει το κύμα στα βράχια. Λίγος αφρός και άντε γεια. Δε βλέπει πως ούτε καν μπαίνει στον κόπο να της ανοίξει την πόρτα; Παραδομένη, κάτι παραπάνω από παραδομένη.

Κι εκείνα τα ψηλοτάκουνα παπούτσια, κι εκείνα τα κόκκινα χείλη στα σαράντα πέντε της, προς τι; Με την κλάση σου, κορίτσι μου, με τη θέση και τις σπουδές σου, τι σε κάνει να φέρσαι σαν έφηβη; Αν σήκωνε το κεφάλι του ο αϊτά...*

Τη στιγμή που έμπαινε στο αυτοκίνητο, η Νερέα γύρισε το βλέμμα προς το παράθυρο, πίσω από τη δαντελωτή κουρτίνα του οποίου υπέθεσε πως η μητέρα της, ως συνήθως, την παρακολουθούσε. Και, ναι, παρότι η ίδια δεν μπορούσε να τη δει από τον δρόμο, η Μπιττόρι την κοίταζε με θλίψη και με φρύδια ζαρωμένα, και μιλούσε μόνη της και ψιθύρισε λέγοντας να την η καημένη, στολίδι εκείνου του ξιπασμένου που ούτε καν διανοήθηκε ποτέ να κάνει κάποιον άλλο ευτυχισμένο. Δεν αντιλαμβάνεται πως μια γυναίκα πρέπει να είναι πολύ απελπισμένη για να προσπαθεί να σαγηνεύσει τον άντρα της ύστερα από δώδεκα χρόνια γάμου; Κατά βάθος καλύτερα που δεν είχαν αποκτήσει απογόνους.

Η Νερέα αποχαιρέτησε μ' ένα σύντομο κούνημα του χεριού και μπήκε στο ταξί. Η μητέρα της, στον τρίτο όροφο, κρυμμέ-

* Στο τέλος του βιβλίου, στη σελίδα 715, ο αναγνώστης θα βρει ένα γλωσσάρι με τις βασικές λέξεις και φράσεις που εμφανίζονται με πλάγιους χαρακτήρες στο μυθιστόρημα.

νη πίσω από τη δαντελωτή κουρτίνα, απέστρεψε το βλέμμα. Διακρινόταν μια μεγάλη λωρίδα θάλασσας πάνω από τις στέγες, ο φάρος του νησιού της Σάντα Κλάρα, ανάρια σύννεφα στο βάθος. Η γυναίκα στο δελτίο καιρού είχε προαναγγείλει ήλιο. Κι αυτή, αχ, πόσο γερνάω, ξανακοίταξε τον δρόμο και το ταξί είχε χαθεί πια από τα μάτια της.

Έφαξε μετά, πιο πέρα από τις στέγες, πιο πέρα από το νησί και τη γαλάζια γραμμή του ορίζοντα, και πιο πέρα από τα μακρινά σύννεφα κι ακόμα πιο πέρα, στο χαμένο για πάντα παρελθόν, σκηνές από τον γάμο της κόρης της. Και την ξανάδε στον καθεδρικό του Καλού Ποιμένα, λευκοντυμένη, με την ανθοδέσμη και την υπερβολική ευτυχία της, κι έτσι κοιτάζοντάς τη στην έξοδο, τόσο κυπαρισσένια, τόσο χαμογελαστή, τόσο όμορφη, της ήρθε ένα κακό προαίσθημα. Το βράδυ, όταν γύρισε μόνη στο σπίτι, λίγο έλειψε να καθίσει μπροστά στη φωτογραφία του Τσάτο* για να του εξομολογηθεί τους φόβους της: την πονούσε όμως το κεφάλι της, άσε που ο Τσάτο στα οικγενειακά θέματα, ακόμα περισσότερο όταν είχαν να κάνουν με την κόρη του, είχε το συνήθειο να γίνεται ευσυγκίνητος. Το είχε εύκολο το δάκρυ εκείνος ο άνθρωπος· και μπορεί οι φωτογραφίες να μην κλαίνε, ξέρω εγώ όμως τι κάνω.

Τα τακούνια ήταν για να ξυπνήσουν την όρεξη του Κίκε, που δεν ήταν ακριβώς από εκείνους που χορταίνουν τρώγοντας. Τοκ, τοκ, τοκ, τα είχε ακούσει λίγο νωρίτερα να χτυπούν πάνω στο παρκέ. Κοίτα να δεις που θα μου το γεμίσει τρύπες. Για να μη χαλάσω την οικιακή γαλήνη, δεν την αποπήρα. Λίγο θα έμεναν. Είχαν έρθει να πουν αντίο. Κι αυτουνού στις εννιά το πρωί μύριζε κιόλας το στόμα του ουίσκι ή κάποιο ποτό από εκείνα που εμπορεύεται.

«Αμά, σίγουρα θα τα βγάλεις πέρα μόνη σου;»

«Γιατί δεν πάτε με το λεωφορείο στο αεροδρόμιο; Το ταξί από δω μέχρι το Μπιλιμπάο θα σας έρθει ο κούκος αηδόνι.»

* Κυριολεκτικά «Σιμός», «Πλακουτσομούτης». Στην Ισπανία χρησιμοποιείται ως τρυφερή προσφώνηση και παρατσούκλι. (Σ.τ.Μ.)

Εκείνος:

«Μη σε ανησυχεί αυτό».

Οι βαλίτσες, το στρίμωγμα, η αργοπορία, επιχειρηματολόγηση.

«Ναι, αλλά έχετε χρόνο στη διάθεσή σας, έτσι δεν είναι;»

«Αμά, μην επιμένεις. Είναι αποφασισμένο πως θα πάμε με ταξί. Είναι το πιο βολικό».

Ο Κίκε είχε αρχίσει να χάνει την υπομονή του:

«Είναι το μόνο βολικό».

Πρόσθεσε πως θα κάπνιζε ένα τσιγάρο κάτω στον δρόμο όσο μιλάτε. Μύριζε έντονα άρωμα εκείνος ο άνθρωπος. Το στόμα του όμως μύριζε πιοτό, και δεν είναι παρά εννιά το πρωί. Αποχαιρέτησε κοιτάζοντας τον εαυτό του στον καθρέφτη του χολ. Φαντασμένος. Και μετά –αυταρχικός; εγκάρδιος αλλά κοφτός;– στη Νερέα:

«Μην αργήσεις».

Πέντε λεπτά, του υποσχέθηκε. Τελικά έγιναν δεκαπέντε. Μόνες τους, στη μητέρα της: Εκείνο το ταξίδι στο Λονδίνο, λείει, σήμαινε πολλά γι' αυτήν.

«Δυσκολεύομαι να πιστέψω πως έχεις εσύ καμιά δουλειά στις συζητήσεις του άντρα σου με τους πελάτες. Ή μήπως, χωρίς να μου πεις τίποτα, άρχισες να δουλεύεις στην επιχείρησή του;»

«Στο Λονδίνο πηγαίνω για να κάνω μια σοβαρή προσπάθεια να σώσω τον γάμο μας».

«Άλλη μια προσπάθεια;»

«Την τελευταία».

«Κι αυτή τη φορά ποια θα είναι η τακτική; Θα μείνεις στο πλάι του για να μη σ' τα φορέσει με την πρώτη που θα βρει στον δρόμο του;»

«Αμά, σε παρακαλώ. Μη μου το κάνεις πιο δύσκολο».

«Είσαι πολύ όμορφη. Άλλαξες κομμωτήριο;»

«Ακόμα στο ίδιο πάω».

Η Νερέα χαμήλωσε ξαφνικά τον τόνο της φωνής της. Με τα πρώτα ψιθυρίσματα η μητέρα της γύρισε να κοιτάξει προς την πόρτα του σπιτιού, σαν να φοβόταν πως κάποιος ξένος τις κα-

τασκόπευε. Όχι, τελικά είχαν απορρίψει, λέει, την ιδέα να υιοθετήσουν ένα μωρό. Τόσες συζητήσεις. Αν θα ήταν, λέει, κινεζάκι, αν θα ήταν ρωσάκι, αν θα ήταν μαυράκι. Αν θα ήταν αγοράκι ή κοριτσάκι. Η Νερέα δεν είχε πάψει να ελπίζει, ο Κίκε όμως είχε κάνει πίσω. Θέλει ένα παιδί δικό του, σάρκα εκ της σαρκός του. Η Μπιττόρι:

«Τον έχει πιάσει να μιλάει σαν τη Βίβλο τώρα;».

«Νομίζει πως είναι μοντέρνος, αλλά είναι πιο παραδοσιακός κι από το ρυζόγαλο».

Η Νερέα είχε ενημερωθεί για δικό της λογαριασμό για τις διαδικασίες υποβολής αίτησης υιοθεσίας, και, ναι, πληρούσαν όλες τις προϋποθέσεις. Τα λεφτά δεν ήταν εμπόδιο. Ήταν διατεθειμένη να ταξιδέψει μέχρι την άλλη άκρη του κόσμου και να γίνει επιτέλους μητέρα, έστω κι αν δεν είχε φέρει στον κόσμο το παιδί. Ο Κίκε όμως είχε βάλει απότομα τέλος στη συζήτηση. Όχι και πάλι όχι.

«Λίγο αναίσθητος ο νεαρός, δε νομίζεις;»

«Θέλει ένα δικό του αγοράκι, που να του μοιάζει, που θα παίξει κάποια μέρα στη Ρεάλ. Έχει πάθει ψύχωση, αμά. Και θα το αποκτήσει. Ουφ, όταν του κολλάει κάτι! Δεν ξέρω με ποιαν. Με κάποιαν που θα προσφερθεί. Μη με ρωτάς. Δεν έχω ιδέα. Θα νοικιάσει μια κοιλιά πληρώνοντας όσα χρειάζεται να πληρώσει. Από τη μεριά μου, εγώ θα τον βοηθούσα να βρει μια υγιή γυναίκα που θα του κάνει τη χάρη».

«Είσαι βλαμμένη».

«Δεν του το είπα ακόμα. Υποθέτω πως αυτές τις μέρες, στο Λονδίνο, θα βρεθεί μια ευκαιρία. Το σκέφτηκα καλά. Δεν έχω κανένα δικαίωμα να του ζητήσω να είναι δυστυχημένος».

Άγγιξαν τα μάγουλά τους δίπλα στην πόρτα του σπιτιού. Η Μπιττόρι: Ναι, θα τα έβγαζε πέρα μόνη της, καλό ταξίδι. Η Νερέα, από το κεφαλόσκαλο, περιμένοντας το ασανσέρ, είπε κάτι για κακοτυχία, αλλά πως δεν πρέπει να παραιτούμαστε από τη χαρά. Μετά συμβούλεψε τη μητέρα της ν' αλλάξει χαλάκι.

Ἡπιος Οκτώβρης

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΕΚΕΙΝΟ με τον Τσάτο πίστευε, τώρα όμως δεν πιστεύει. Κι ας ήταν τόσο ευσεβής στα νιάτα της. Αφού παρά τρία να γίνει καλόγρια. Αυτή κι εκείνη η φίλη της από το χωριό, που καλύτερα να μην τη θυμάται. Ὑπαναχώρησαν και οι δύο την τελευταία στιγμή, όταν βρίσκονταν κιόλας με το ένα πόδι στην περίοδο δοκιμασίας. Τώρα όλ' αυτά τα περί ανάστασης νεκρών και αιώνιας ζωής και Δημιουργού και Αγίου Πνεύματος της φαίνονται παραμύθια.

Την εκνεύρισαν πολύ κάποια λόγια του επισκόπου που έκανε λες και. Δεν τόλμησε να μη δώσει το χέρι σ' έναν κύριο τόσο σημαντικό. Το ένιωσε σαν κάτι ιξώδες. Πάντως τον κοίταξε καταπρόσωπο για να τον ενημερώσει σωπηλά, με το φως των ματιών της, πως δεν ήταν πια θρησκευόμενη. Μόλις αντίκρισε τον Τσάτο στο φέρετρο, η πίστη της στον Θεό έσκασε σαν φούσκα. Το ένιωσε μάλιστα και σωματικά.

Πάντως πάει αραιά και πού στη λειτουργία, σπρωγμένη ίσως από τη δύναμη της συνήθειας. Κάθεται σ' έναν πάγκο στο πίσω μέρος της εκκλησίας, κοιτάζει τις πλάτες και τους σβέρκους των παρισταμένων, μιλάει μονάχη της. Είναι που στο σπίτι έχει πολλή μοναξιά. Δεν είναι του στιλ της να πηγαίνει σε μπαρ και καφετερίες. Ψώνια; Τα απαραίτητα. Έσβησε η κοκεταρία –άλλη μια φούσκα;– που είχε πριν από εκείνο με τον Τσάτο. Κι επειδή η Νερέα επιμένει πως, διαφορετικά, θα φορούσε τα ίδια ρούχα μέρα μπαίνει, μέρα βγαίνει.

Αντί να μπαίνει στα μαγαζιά, προτιμά να κάθεται στην εκκλησία και να ασκεί τον σωπηλό αθεϊσμό της. Έχει απαγορεύ-

σει στον εαυτό της τη βλασφημία και την περιφρόνηση για τους εκεί συγκεντρωμένους ενορίτες. Κοιτάζει τις εικόνες και λέει/σκέφτεται: Όχι. Καμιά φορά το λέει/σκέφτεται κουνώντας λίγο το κεφάλι σε ένδειξη άρνησης.

Αν γίνεται καμιά λειτουργία, μένει περισσότερη ώρα. Τότε αφοσιώνεται στο να αρνείται μέσα της όσα δηλώνει ο ιερέας. Δεηθώμεν. Όχι. Τούτο εστί το σώμα του Χριστού. Όχι. Κι έτσι σκοινί κορδόνι. Κάποιες φορές, νικημένα από την κούραση, παίρνει με τη δέουσα διακριτικότητα έναν υπνάκο.

Βγήκε από την εκκλησία των ιησουιτών, στην οδό Αντία, με τον ουρανό κιόλας σκοτεινό. Ήταν Πέμπτη. Η θερμοκρασία ήταν ευχάριστη. Στα μισά του απογεύματος είχε δει πως η φωτεινή επιγραφή ενός φαρμακείου έδειχνε είκοσι βαθμούς. Κίνηση, περαστικοί, περιστέρια. Διέκρινε ένα πρόσωπο γνωστό. Χωρίς να διστάσει, άλλαξε πεζοδρόμιο. Η απότομη αλλαγή κατεύθυνσης την ανάγκασε σε μπει στην πλατεία Γκιπούσχοα. Τη διέσχισε ακολουθώντας τον δρόμο που περνάει δίπλα από τη λιμνούλα. Σταμάτησε κοιτάζοντας τις πάπιες. Είχε πολύ καιρό να περάσει από κει. Αν θυμόταν καλά, από τότε που η Νερέα ήταν μικρή. Θυμήθηκε μαύρους κύκνους που τώρα δεν υπάρχουν. Ντινγκ ντονγκ ντινγκ. Το καριγιόν του Περιφερειακού Συμβουλίου την έβγαλε από τις σκέψεις της.

Οχτώ. Γλυκιά ώρα, ήπιος Οχτώβρης. Της ήρθαν ξαφνικά στο μυαλό τα λόγια που είχε πει το πρωί η Νερέα. Πως πρέπει ν' αλλάξει το χαλάκι; Όχι, πως δεν πρέπει να παραιτούμαστε από τη χαρά. Μπα, μια σαχλαμάρα από εκείνες που λένε στους μεγάλους για να τους φτιάξουν το κέφι. Δεν της κόστιζε τίποτα της Μπιττόρι να δεχτεί πως ήταν ένα καταπληκτικό απόγευμα. Για να χοροπηδάει από αγαλλίαση, θα χρειαζόταν άλλου είδους κίνητρο. Για παράδειγμα; Αχ, ξέρω κι εγώ. Να εφεύρουν μια μηχανή που ν' ανασταίνει τους νεκρούς και να μου επιστρέψουν τον άντρα μου. Αναρωτήθηκε αν ύστερα από τόσα χρόνια θα έπρεπε ν' αρχίσει να σκέφτεται τη λήθη. Λήθη; Τι είναι αυτό;

Πλανιόταν στον αέρα μια μυρωδιά σαν από φύκια και θα-

λασσινή υγρασία. Δεν έκανε καθόλου κρύο, δε φυσούσε κι ο ουρανός ήταν ξάστερος. Αρκετοί λόγιοι, είπε μέσα της, για να πάει στο σπίτι περπατώντας και να γλιτώσει από το λεωφορείο. Στην οδό Ουρμπιέτα άκουσε το όνομά της. Το άκουσε καθαρά, αλλά δε θέλησε να γυρίσει να κοιτάξει. Μάλιστα επιτάχυνε το βήμα της, μόνο που δεν την ωφέλησε. Την πρόφτασαν από πίσω κάτι βήματα βιαστικά.

«Μπιττόρι, Μπιττόρι».

Η φωνή ακουγόταν υπερβολικά κοντά για να συνεχίσει να παριστάνει πως δεν την άκουγε.

«Τα 'μαθες; Λένε πως τα παρατάνε, πως δε θα κάνουν άλλες δολοφονικές επιθέσεις».

Η Μπιττόρι δεν μπόρεσε να μη θυμηθεί τις μέρες που η ίδια αυτή γειτόνισσα απέφευγε να συναντηθεί μαζί της στη σκάλα ή περίμενε στη γωνιά του δρόμου, μουσκεύοντας κάτω από τη βροχή, κρατώντας ανάμεσα στα πόδια τη σακούλα με τα ψώνια, μην τύχει και συναντηθούν στην είσοδο.

Είπε ψέματα:

«Ναι, μου το 'παν πριν από λίγο».

«Τι ωραίο νέο, ε; Επιτέλους θα 'χουμε ειρήνη. Καιρός ήταν».

«Για να δούμε, για να δούμε».

«Χαίρομαι κυρίως για σας που περάσατε τόσο άσχημα. Να σταματήσουν όλ' αυτά επιτέλους και να σας αφήσουν ήσυχους».

«Να σταματήσουν ποια;»

«Να πάψουν να κάνουν τον κόσμο να υποφέρει και να υπερασπίζονται τις ιδέες τους χωρίς να σκοτώνουν».

Και, δεδομένου ότι η Μπιττόρι, σιωπηλή, δε φαινόταν διατεθειμένη να συνεχίσει τον διάλογο, η γειτόνισσα την αποχαιρέτησε σαν να την πίεζε κάποια ξαφνική βιασύνη.

«Φεύγω γιατί υποσχέθηκα στον γιο μου μαπαρμπούνια για βραδινό. Του αρέσουν πολύ. Αν πηγαίνεις στο σπίτι, θα σε συνοδεύσω».

«Όχι, με περιμένουν εδώ κοντά».

Τελικά, για να ξεφύγει από τη γειτόνισσα, πέρασε στο απέ-

ναντι πεζοδρόμιο και ξόδεψε κάμποση ώρα περπατώντας άσκοπα εκεί τριγύρω. Επειδή φυσικά η δίμωρη, ενώ καθαρίζει τα μπαρμπούνια για τον γιο της, που πάντα μου φαινόταν χαζός, εκτός από κρετίνος, αν μ' ακούσει να φτάνω στο σπίτι λίγο μετά από αυτήν θα σκεφτεί: Όστε έτσι, δεν ήθελε να είναι μαζί μου. Η Μπιττόρι: Τι; Σε παρασύρει η μνησικακία, και σου έχω πει πολλές φορές ότι. Εντάξει, παράτα με ήσυχη.

Αργότερα, στον δρόμο για το σπίτι, ακούμπησε το χέρι της στον αδρό κορμό ενός δέντρου και είπε μέσα της: Ευχαριστώ για την ανθρωπιά σου. Το ακούμπησε μετά στον τοίχο ενός κτιρίου και επανέλαβε τη φράση. Και το ίδιο έκανε, χωρίς να σταματήσει, με ένα καλάθι αχρήστων, ένα δημόσιο παγκάκι, τον στύλο ενός φαναριού της τροχαίας και άλλα αντικείμενα του αστικού εξοπλισμού που συναντούσε στον δρόμο της.

Η είσοδος στα σκοτεινά. Μπήκε στον πειρασμό να χρησιμοποιήσει το ασανσέρ. Προσοχή. Ο θόρυβος θα μπορούσε να με προδώσει. Αποφάσισε να ανεβεί ξυπόλυτη τους τρεις ορόφους. Πρόλαβε ακόμα να ψιθυρίσει ένα τελευταίο: Ευχαριστώ, κουπαστή, για την ανθρωπιά σου. Έβγαλε το κλειδί στην κλειδαριά όσο πιο αθόρυβα μπορούσε. Τι κακό βρίσκει η Νερέα σ' αυτό το χαλάκι; Δεν το καταλαβαίνω αυτό το παιδί και νομίζω πως δεν το κατάλαβα ποτέ.

Λίγη ώρα αργότερα χτύπησε το τηλέφωνο. Η Ικάτσα λαγοκοιμόταν πάνω στον καναπέ, κουβαριασμένη σαν μπάλα από μαύρες τρίχες. Χωρίς ν' αλλάξει θέση, με τα μάτια μισάνοιχτα, κοίταξε τα βήματα της αφεντικίνας της προς τη συσκευή. Η Μπιττόρι άφησε τον ήχο να σβήσει, αναγνώρισε τον αριθμό στην οθόνη και τον κάλεσε.

Ο Σαμπιερ, σε κατάσταση έξαψης. Αμά, αμά. Να ανοίξει την τηλεόραση.

«Μου το 'παν κιόλας. Ποιος; Η από πάνω».

«Α, έλεγα πως δε θα το 'χες πάρει χαμπάρι».

Και της έστειλε ένα φιλί, κι αυτή του το ανταπέδωσε και δε μίλησαν άλλο και είπαν αντίο. Είπε μέσα της: Δεν ανοίγω την τηλεόραση. Σε λίγο όμως τη νίκησε η περιέργειά της. Εί-

δε στην οθόνη τους τρεις κουκουλοφόρους με τον μπερέ, καθισμένους σ' ένα τραπέζι, αισθητική Κου Κλουξ Κλαν, λευκό τραπεζομάντιλο, πατριωτικές ζωγραφιές, ένα μικρόφωνο, και σκέφτηκε: Η μητέρα αυτού που μιλάει θ' αναγνωρίσει τη φωνή του; Ένωθε ζωηρή απέχθεια για εκείνες τις εικόνες, που επιπλέον της ανακάτευαν το στομάχι. Μην μπορώντας να τις αντέξει, έκλεισε την τηλεόραση.

Γι' αυτήν η μέρα είχε τελειώσει. Τι ώρα ήταν; Κόντευε δέκα. Άλλαξε νερό στη γάτα και ξάπλωσε πριν από τη συνηθισμένη ώρα, χωρίς να δειπνήσει, χωρίς ν' ανοίξει το περιοδικό που βρισκόταν πάνω στο κομοδίνο. Όταν φόρεσε το νυχτικό, σταμάτησε μπροστά στη φωτογραφία του Τσάτο στον τοίχο του υπνοδωματίου, για να του πει πως:

«Αύριο θ' ανέβω να σ' τα πω. Δε νομίζω πως θα χαρείς· αλλά, τέλος πάντων, είναι η είδηση της ημέρας και έχεις δικαίωμα να τη μάθεις».

Προσπάθησε, με σβηστό το φως, να ζορίσει τα μάτια της να χύσουν ένα δάκρυ. Τίποτα. Στεγνά. Και η Νερέα να μην έχει τηλεφωνήσει. Ούτε καν είχε κάνει τον κόπο να την ενημερώσει αν είχαν φτάσει στο Λονδίνο. Φυσικά θα είναι πολύ απασχολημένη προσπαθώντας να σώσει τον γάμο της.

Με τον Τσάτο στο Πογιόε

ΠΑΝΕ ΚΑΜΠΟΣΑ ΧΡΟΝΙΑ που δεν ανεβαίνει με τα πόδια μέχρι το Πογιόε. Ότι μπορεί, μπορεί, όμως κουράζεται. Και δεν είναι πως τη νοιάζει να κουράζεται, για ποιο λόγο όμως, εντάξει, για ποιο λόγο. Την πιάνουν επιπλέον, ανάλογα με τη μέρα, κάτι σαν σουβλιές στην κοιλιά. Τότε αυτό που κάνει η Μπιττόρι είναι να παίρνει το 9, που την αφήνει λίγα βήματα από την είσοδο του νεκροταφείου, και στο τέλος της επίσκεψης να κατεβαίνει με τα πόδια στην πόλη. Το κατέβασμα είναι άλλη υπόθεση.

Κατέβηκε πίσω από μια κυρία, μοναδικές επιβάτισσες οι δυο τους. Παρασκευή, ησυχία, καλός καιρός. Και διάβασε στην αφίδα της εισόδου: ΣΥΝΤΟΜΑ ΘΑ ΠΟΥΝ ΓΙΑ ΣΑΣ ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΤΩΡΑ ΛΕΝΕ ΓΙΑ ΜΑΣ: ΠΕΘΑΝΑΝ! Με ζοφερές φρασούλες εμένα δε με εντυπωσιάζουν. Αστρική σκόνη (το είχε ακούσει στην τηλεόραση), αυτό είμαστε, είτε αναπνέεις είτε βλέπεις τα ραδίκια ανάποδα. Και, παρόλο που απεχθανόταν την αντιπαθητική επιγραφή, δεν μπορούσε να μπει στο νεκροταφείο χωρίς να σταματήσει να τη διαβάσει.

Κοπέλα μου, το πανωφόρι μπορούσες να το είχες αφήσει στο σπίτι. Περίττευε. Το είχε φορέσει μόνο και μόνο για να φαίνεται μαυροντυμένη. Φορούσε μαύρα τον πρώτο χρόνο· μετά τα παιδιά της επέμειναν να κάνει κανονική ζωή. Κανονική ζωή; Δεν έχουν ιδέα τι λένε εκείνοι οι αφελείς. Λαχταρώντας να την αφήσουν ήσυχη, ακολούθησε τη συμβουλή. Αυτό δε σημαίνει πως δεν της φαίνεται έλλειψη σεβασμού το να περπατάει ανάμεσα στους νεκρούς με πολύχρωμα ρούχα. Έτσι λοιπόν άνοιξε την

ντουλάπα πρωί πρωί, έψαξε ένα μαύρο ρούχο που να κρύβει τα άλλα με τις διάφορες μπλε αποχρώσεις, είδε το πανωφόρι και το φόρεσε, παρόλο που ήξερε πως θα ζεσταινόταν.

Ο Τσάτο μοιράζεται τον τάφο με τους παππούδες από τη μαμά του και μια θεία. Ο τάφος, πλάι σ' ένα ελαφρά κατηφορικό δρομάκι, σχηματίζει μια σειρά με άλλους παρόμοιους. Στην ταφόπετρα είναι γραμμένα το όνομα και τα επώνυμα του μακαρίτη, η ημερομηνία της γέννησής του και η ημέρα που τον σκότωσαν. Το παρατσούκλι όχι.

Τις μέρες πριν από την ταφή κάποιοι συγγενείς από την Ασπέιτια συμβούλευσαν την Μπιττόρι να αποφύγει να βάλει στην πλάκα αναφορές, εμβλήματα ή σημάδια που να προσδιορίζουν τον Τσάτο ως θύμα της ΕΤΑ. Έτσι θα γλίτωνε από προβλήματα.

Αυτή διαμαρτυρήθηκε:

«Άκου να σου πω, τον σκότωσαν κιόλας μια φορά. Δε νομίζω πως θα τον ξανασκοτώσουν».

Κι όχι πως της Μπιττόρι της είχε περάσει από το μυαλό να βάλει να χαράξουν στην ταφόπλακα καμιά εξήγηση για τον θάνατο του άντρα της· αλλά αρκεί να προσπαθήσουν να την αποτρέψουν από κάτι για να βαλθεί να το κάνει πράξη.

Ο Σαμπιέρ έδωσε δίκιο στους συγγενείς. Και στην πλάκα χαράχτηκαν μόνο το όνομα και οι ημερομηνίες. Η Νερέα, τηλεφωνικά από τη Θαραγόθα, είχε το θράσος να προτείνει να παραποιήσουν τη δεύτερη. Κατάπληξη: Ορίστε;

«Μου 'ρθε η ιδέα να γραφτεί στον τάφο η προηγούμενη ή η επόμενη μέρα της δολοφονικής επίθεσης».

Ο Σαμπιέρ ανασήκωσε τους ώμους. Η Μπιττόρι είπε πως δεν το συζητούσε καν.

Μερικά χρόνια αργότερα, όταν μουντζούρωσαν τον τάφο του Γκρεγόριο Ορδόνιεθ,* που κείτεται κάπου εκατό μέτρα πιο

* Ισπανός πολιτικός του Λαϊκού Κόμματος, εγκατεστημένος στην Εουσκάντι, που δολοφονήθηκε από την ΕΤΑ ενώ ήταν μέλος του Βασκικού Κοινοβουλίου και αντιδήμαρχος του Σαν Σεμπασιάν. (Σ.τ.Μ.)

πέρα από τον τάφο του Τσάτο, η Νερέα, πόσο άκαιρα, ανακίνησε εκείνη την παλιά υπόθεση που στην πραγματικότητα όλοι την είχαν ξεχάσει. Με τη φωτογραφία της εφημερίδας σε εμφανές σημείο, στη μητέρα της:

«Βλέπεις που ήταν καλύτερα να έχουμε τον αϊτά κάπως προστατευμένο; Κοίτα από τι γλιτώσαμε».

Τότε η Μπιττόρι άφησε με δύναμη το πιρούνι πάνω στο τραπέζι και είπε πως έφευγε.

«Πού πας;»

«Μου κόπηκε ξαφνικά η όρεξη».

Βγήκε από το διαμέρισμα της κόρης της, μέτωπο ζαρωμένο, βήματα εξοργισμένα, και ο Κίκε, ανάβοντας ένα τσιγάρο, σήκωσε καρτερικά τα μάτια στον ουρανό.

Η γραμμή των λοξά τοποθετημένων τάφων εκτείνεται ακολουθώντας το δρομάκι. Το καλό για την Μπιττόρι είναι πως, επειδή η άκρη εξέχει δυο σπιθαμές από το χώμα, μπορεί να κάθεται χωρίς δυσκολία πάνω στην πλάκα. Φυσικά, αν βρέχει, όχι. Και εν πάση περιπτώσει, επειδή η πέτρα είναι συνήθως κρύα (και με λειχήνες και με την αναπόφευκτη βρομιά του χρόνου), κουβαλάει πάντα στην τσάντα της ένα τετράγωνο κομμάτι πλαστικό κομμένο από μια σακούλα του σουπερμάρκετ κι ένα μαντίλι λαιμού και τα χρησιμοποιεί σαν μαξιλάρι. Κάθεται πάνω και διηγείται στον Τσάτο ότι έχει να του διηγηθεί. Αν υπάρχει κόσμος κοντά, του μιλάει με τη σκέψη της: αν δεν υπάρχει κανείς, που είναι το συνηθέστερο, με τον τόνο του ανθρώπου που κουβεντιάζει.

«Η κόρη μας είναι πια στο Λονδίνο. Υποθέτω δηλαδή, επειδή δεν είχε την ευγένεια να μου τηλεφωνήσει. Εσένα σου τηλεφώνησε; Εμένα όχι. Μια που στην τηλεόραση δεν είπαν τίποτα για αεροπορικό δυστύχημα, θεωρώ δεδομένο πως οι δυο τους θα έχουν φτάσει στο Λονδίνο και θα 'ναι το γουδί το γουδοχέρι και τον κόπανο στο χέρι, μπας και σώσουν τον γάμο τους».

Τον πρώτο χρόνο η Μπιττόρι έβαλε τέσσερις γλάστρες πάνω στην πλάκα. Τις φρόντιζε τακτικά. Ήταν πολύ διακοσμητικές. Μετά πέρασε κάμποσος καιρός χωρίς ν' ανεβεί στο νεκρο-

ταφείο. Της ξεράθηκαν τα φυτά. Τα επόμενα άντεξαν μέχρι τον πρώτο παγετό. Αγόρασε μια γλάστρα μεγάλων διαστάσεων. Ο Σαμπιέρ την κουβάλησε με ένα καροτσάκι. Και οι δύο μαζί φύτεψαν μέσα έναν μικρό πύξο. Ένα πρωί βρέθηκε ριγμένος κατάχαμα, η γλάστρα σπασμένη, κάμποσο από το χώμα σκορπισμένο πάνω στην πλάκα. Από τότε δεν έχει στολίδια στον τάφο του Τσάτο.

«Μιλώ όπως γουστάρω και κανείς δε θα μου το απαγορεύσει, ακόμα λιγότερο εσύ. Αν αστειεύομαι; Δεν είμαι πια όπως όταν ζούσες. Έγινα κακιά. Εντάξει, κακιά όχι. Ψυχρή, απόμακρη. Αν αναστηθείς, δε θα μ' αναγνωρίσεις. Και μη νομίζεις, η καλή σου κόρη, η αγαπημένη σου, έχει μεγάλη σχέση μ' αυτή την αλλαγή μου. Μου κάνει τα νεύρα κόμπο. Όπως όταν ήταν μικρή. Με την ευλογία σου φυσικά. Επειδή πάντα την υπερασπιζόσουν. Έτσι μ' άφηνες χωρίς κύρος και δεν έμαθε ποτέ να με σέβεται».

Υπήρχε ένας χώρος με άμμο τρεις τέσσερις τάφους πιο πέρα, δίπλα στο ασφαλτοστρωμένο δρομάκι. Και η Μπιττόρι έμεινε να κοιτάζει ένα ζευγάρι σπουργίτια που είχαν μόλις κατεβεί σ' εκείνο το σημείο. Με τα φτερά ανοιγμένα, τα πουλάκια έκαναν αμμόλουτρο.

«Το άλλο που ήθελα να σου πω είναι πως η συμμορία αποφάσισε να πάψει να σκοτώνει. Δεν έχει γίνει ακόμα γνωστό αν η ανακοίνωση είναι σοβαρή ή πρόκειται για κανένα κόλπο για να κερδίσουν χρόνο και να επανεξοπλιστούν. Είτε σκοτώνουν είτε όχι, εσένα λίγο θα σε ωφελήσει. Κι εμένα μη νομίζεις πως θα με ωφελήσει πολύ περισσότερο. Έχω μεγάλη ανάγκη να μάθω. Πάντα την είχα. Και δε θα με σταματήσουν. Κανείς δε θα με σταματήσει. Ούτε τα παιδιά. Αν το μάθουν δηλαδή. Επειδή εγώ δεν πρόκειται να τους πω τίποτα. Είσαι ο μόνος που το ξέρει. Μη με διακόπτεις. Ο μόνος που ξέρει πως θα γυρίσω. Όχι, στη φυλακή δεν μπορώ να πάω. Ούτε καν ξέρω σε ποια βρίσκεται ο κακούργος. Αυτοί όμως σίγουρα είναι ακόμα στο χωριό. Και επιπλέον έχω μεγάλη περιέργεια να δω σε τι κατάσταση είναι το σπίτι μας. Εσύ μείνε ήσυχος, Τσάτο, Τσα-

τίτο, επειδή η Νερέα είναι στο εξωτερικό και ο Σαμπιέρ, όπως πάντα, ζει για τη δουλειά του. Δε θα το πάρουν είδηση».

Είχαν εξαφανιστεί τα σπουργίτια.

«Σου ορκίζομαι πως δεν υπερβάλλω. Είναι πολύ μεγάλη η ανάγκη μου να τα 'χω επιτέλους καλά με τον εαυτό μου, να μπορέσω να καθίσω και να πω: Ωραία, τέλειωσε. Τι τέλειωσε; Λοιπόν, κοίτα, Τσάτο, αυτό πρέπει να το ανακαλύψω. Και η απάντηση, αν υπάρχει, δεν μπορεί παρά να βρίσκεται στο χωριό, και γι' αυτό θα πάω εκεί, σήμερα κιόλας το απόγευμα».

Σηκώθηκε. Δίπλωσε προσεκτικά το μαντίλι και το τετράγωνο κομμάτι το πλαστικό και τα φύλαξε.

«Τέλος πάντων, σε ενημέρωσα. Εσύ μείνε εδώ».

Στο σπίτι αυτών

ΕΝΝΙΑ ΤΟ ΒΡΑΔΥ. Στην κουζίνα το παράθυρο ανοιχτό, για να βγαίνει στον δρόμο η μυρωδιά του τηγανητού ψαριού. Οι τηλεοπτικές ειδήσεις ξεκίνησαν με το νέο που η Μίρεν είχε ακούσει την προηγούμενη στο ραδιόφωνο. Οριστική παύση του ένοπλου αγώνα. Όχι της τρομοκρατίας, όπως λένε αυτοί, ο γιος μου δεν είναι τρομοκράτης. Και στράφηκε προς την κόρη της:

«Άκουσες; Πάλι σταματούν. Θα δούμε μέχρι τότε».

Η Αράντσα φαίνεται να μην καταλαβαίνει, αλλά τα πιάνει όλα. Κι έκανε μια ελαφριά κίνηση με το μισογερασμένο κεφάλι —ή μήπως είναι ο λαιμός αυτός που είναι στραβός;—, σαν να θέλει να εκφράσει κάποια άποψη. Ποτέ δεν είναι σίγουρος κανείς μαζί της· τουλάχιστον όμως η Μίρεν ήταν σίγουρη πως η κόρη της είχε καταλάβει. Με το πιρούνι άρχισε να της ξεχωρίζει τα δύο κομμάτια του παναρισμένου μπακαλιάρου. Οι μικρές όχι πολύ μεγάλες, για να μπορεί να τις καταπιεί εύκολα. Έτσι συνιστά η φυσιοθεραπεύτρια, που είναι πολύ καλή κοπέλα. Δεν είναι Βάσκα, αλλά εντάξει. Η Αράντσα πρέπει να καταβάλει προσπάθεια. Αλλιώς δε θα σημειώσει πρόοδο. Και η άκρη του πιρουниού, χτυπώντας πάνω στον πάτο του πιάτου, έκανε έναν ζωηρό θόρυβο, θυμωμένου πιαστικού, και προς στιγμήν, με σπασμένη τη στρώση του παναρίσματος, έβγαине από τη λευκή σάρκα του ψαριού ένα συννεφάκι ατμού.

«Να δούμε τι πρόσχημα θα εφεύρουν τώρα για να μην αφήσουν ελεύθερο τον Χόσε Μάρι».

Κάθισε στο τραπέζι, κοντά στην κόρη της, χωρίς να πάρει τα μάτια της από πάνω της. Δεν είχε εμπιστοσύνη. Τους είχε

ήδη πνιγεί κάμποσες φορές. Η τελευταία το καλοκαίρι. Χρειάστηκε να φωνάξουν το ασθενοφόρο. Πανδαιμόνιο σ' όλο το χωριό από τη σειρήνα. Τι τρομάρα, Θεέ μου. Μέχρι να φτάσουν οι διασώστες, αυτή η ίδια της είχε βγάλει από τον λαιμό ένα τόσο μεγάλο κομμάτι φιλέτο.

Σαράντα τεσσάρων χρονών. Η μεγαλύτερη από τους τρεις. Μετά ο Χόσε Μάρι, στο Πουέρτο ντε Σάντα Μαρία Α. Μέχρι εκεί κάτω μας κάνουν να πηγαίνουμε. Κερατάδες. Και τελευταίος ο μικρός. Αυτός κάνει τα δικά του. Αυτόν ούτε που τον βλέπουμε.

Η Αράντσα έπιασε το ποτήρι το κρασί που της είχε σερβίρει η μητέρα της. Το σήκωσε, το έφερε τρεμουλιαστά στο στόμα με το μοναδικό χέρι που έχει διαθέσιμο. Το αριστερό είναι μια νεκρή γροθιά. Το κρατούσε όπως πάντα κολλημένο στο πλευρό της, κοντά στη μέση, άχρηστο εξαιτίας μιας σπαστικής σύσπασης. Και κατέβασε μια μεγάλη γουλιά κρασί, πράγμα που, κατά τον Χοσίαν, είναι ευχάριστο αν σκεφτούμε πως πριν από όχι και πολύ καιρό η Αράντσα τρεφόταν με καθετήρα.

Έτρεξε λίγο υγρό στο πιγούνι της, δεν πειράζει όμως. Η Μίρεν έσπευσε να της το καθαρίσει με την πετσέτα. Μια κοπέλα τόσο όμορφη, τόσο υγιής, με τόσο μέλλον, μητέρα δύο παιδιών, και τώρα αυτό.

«Τι, σ' αρέσει;»

Η Αράντσα κούνησε το κεφάλι σαν να έλεγε πως δεν πολυγούσταρε το φάρι.

«Άκου να σου πω, δεν είναι και φτηνό. Λιγότερα καπρίτσια».

Στην τηλεόραση τα σχόλια διαδέχονταν το ένα το άλλο. Μπα, πολιτικοί. Σημαντικό βήμα για την ειρήνη. Απαιτούμε τη διάλυση της τρομοκρατικής συμμορίας. Ανοίγει μια διαδικασία. Δρόμος προς την ελπίδα. Τέλος ενός εφιάλτη. Να παραδώσουν τα όπλα.

«Εγκαταλείπουν τον αγώνα με τι αντάλλαγμα. Ξέχασαν την απελευθέρωση της Εουσκάλ Ερρία;* Και τους κρατούμενους που

* Με τον όρο Εουσκάλ Ερρία (Χώρα των Βάσκων) νοείται το σύνολο των βασιικών εδαφών στην Ισπανία και τη Γαλλία. Εουσκάντι, από την άλλη,

σαπίζουν στη φυλακή. Δειλοί. Πρέπει να τελειώνεις ό,τι αρχίζεις. Σου θυμίζει κάτι η φωνή αυτού που διάβασε την ανακοίνωση;»

Η Αράντσα μασούσε αργά ένα κομμάτι μπακαλιάρο. Κούνησε αρνητικά το κεφάλι. Κάτι ακόμα ήθελε να πει και, απλώνοντας το γερό μπράτσο, ζήτησε από τη μητέρα της να της φέρει πιο κοντά το iPad. Η Μίρεν τέντωσε τον λαιμό της για να δει την οθόνη. «Ανάλατο».

Ο Χοσίαν έφτασε λίγο μετά τις έντεκα το βράδυ με ένα μάτσο πράσα. Είχε περάσει το απόγευμα στο μποςτάνι. Ένα χόμπι που έχει αυτός ο άνθρωπος, ήδη συνταξιούχος. Το μποςτάνι είναι κολλητά στο ποτάμι. Όταν το ποτάμι ξεχειλίζει, τελευταία φορά στις αρχές του χρόνου, αντί μποςτάνι. Υπάρχουν και χειρότερα, λέει ο Χοσίαν. Αργά ή γρήγορα το νερό αποτραβιέται. Στεγνώνει τα εργαλεία, σκουπίζει την καλύβα, αγοράζει καινούρια κουνελάκια, ανανεώνει τα ζαρζαβατικά που δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν. Η μηλιά, η συκιά και οι φουντουκιές αντέχουν την πλημμύρα, κι αυτό είναι όλο. Όλο; Καθώς το ποτάμι παρασύρει βιομηχανικά κατάλοιπα, μετά το χώμα βγάζει μια δυνατή μυρωδιά. Αυτός λέει εργοστασίου. Η Μίρεν του αποκρίνεται:

«Δηλητήριου. Καμιά μέρα θα πεθάνουμε με φοβερούς πόνοους στην κοιλιά».

Άλλο καθημερινό χόμπι του Χοσίαν είναι να παίζει μια παρτίδα τα απογεύματα. Οι τέσσερις φίλοι παίζουν ένα μπουκάλι κρασί στο μους.* Εκεί κάτω, πηγαίνοντας προς την πλατεία του χωριού, στο μπαρ Παγκοέτα. Αυτό που λέει, πως πίνουν μόνο ένα μπουκάλι οι τέσσερις τους, μένει να αποδειχτεί.

Βλέποντας πώς κρατούσε τα πράσα, κατάλαβε η Μίρεν ότι ερχόταν σουρωμένος. Του είπε πως η μύτη του θα γινόταν κόκκινη σαν του μακαρίτη του πατέρα του. Υπάρχει ένα αλάνθαστο σημάδι πως έχει πιει – όταν τον πιάνει να ξύνει το δεξί

είναι το βασιλικό όνομα της Αυτόνομης Βασιλικής Κοινότητας της Ισπανίας. (Σ.τ.Μ.)

* Παιχνίδι που παίζεται με ισπανική τράπουλα από τέσσερις παίκτες οι οποίοι σχηματίζουν δύο ζευγάρια. (Σ.τ.Μ.)

πλευρό του, σαν να τον τρώει στην περιοχή του συκωτιού. Τότε δεν υπάρχει αμφιβολία. Πάντως δεν είναι πως περπατάει στον δρόμο κάνοντας οχτάρια· αυτό όχι. Ούτε τρώγεται με τα ρούχα του. Η μανία του είναι να ξύνει το πλευρό του, όπως άλλων η μανία είναι να σταυροκοπιούνται ή να χτυπούν ξύλο.

Δεν ξέρει να λέει όχι. Αυτό είναι το πρόβλημα. Τα κοπανάει στο μπαρ επειδή τα κοπανάνε και οι άλλοι. Κι αν κάποιος από αυτούς έλεγε «Άντε, πάμε να πέσουμε με το κεφάλι στο ποτάμι», ο Χοσίαν θα πήγαινε από πίσω σαν αρνάκι.

Τελικά έφτασε στο σπίτι με τον μπερέ στραβοφορεμένο, τα μάτια αστραφτερά, ξύνοντας το πουκάμισο στο ύψος του συκωτιού, και έγινε συναισθηματικός.

Στην τραπεζαρία έδωσε ένα φιλί αργό, τρυφερό, σχεδόν ρουφηχτό στο μέτωπο της Αράντσα. Παρά λίγο να πέσει πάνω της. Η Μίρεν, αντίθετα, τον έκανε πέρα.

«Μακριά, μακριά, μυρίζεις ταβέρνα».

«Έλα τώρα, μην είσαι σκληρή».

Άπλωσε προς το μέρος του και τα δυο της χέρια ανοιχτά για να τον κρατήσει σε απόσταση.

«Στην κουζίνα έχεις ψάρι. Θα έχει κρυώσει. Ζέστανέ το».

Σε μισή ώρα η Μίρεν τον φώναξε για να τη βοηθήσει να ξαπλώσει την Αράντσα. Τη σήκωσαν από την αναπηρική καρέκλα, αυτός κρατώντας το ένα χέρι, αυτή το άλλο.

«Την κρατάς;»

«Ε;»

«Αν την κρατάς λέω. Πες μου πως την κρατάς προτού την τραβήξουμε και οι δυο για να τη σηκώσουμε».

Μια στρεβλοποδία εμποδίζει την Αράντσα να περπατάει. Μερικές φορές κάνει μερικά βήματα. Λίγα, αβέβαια. Με μπαστούνι ή με τη βοήθεια κάποιου άλλου. Να περπατάει μέσα στο σπίτι, να τρώει μόνη της, να ανακτήσει την ομιλία είναι οι κυριότερες ελπίδες της οικογένειας μεσοπρόθεσμα. Μακροπρόθεσμα θα δούμε. Η φυσιοθεραπεύτρια τους δίνει κουράγιο. Είναι πολύ καλή. Μιλάει πολύ λίγα βασικικά, σχεδόν καθόλου, σ' αυτή την περίπτωση όμως δεν πειράζει.

Μαζί ο πατέρας και η μητέρα τη σήκωσαν όρθια δίπλα στο κρεβάτι. Το είχαν κάνει πολλές φορές. Είχαν εξασκηθεί. Και επιπλέον η Αράντσα πόσο να ζύγιζε πια; Σαράντα τόσα κιλά. Όχι περισσότερα. Κι ήταν τόσο γεροδεμένη τις καλές εποχές της.

Ο πατέρας της την κρατούσε, όσο η Μίρεν τραβούσε κοντά στον τοίχο την αναπηρική καρέκλα.

«Μην την αφήσεις να πέσει».

«Πώς θ' αφήσω την κόρη μου να πέσει!»

«Εσύ ικανός είσαι».

«Βλακείες».

Και κοιτάχτηκαν εχθρικά, κακόκεφα, αυτός με τα δόντια σφιγμένα σαν για να συγκρατήσει στο στόμα μια βρομοκουβέντα. Η Μίρεν τράβηξε το κλινοσκέπασμα, και μετά και οι δύο μαζί, προσεκτικά, αργά –την κρατάς;–, ξάπλωσαν την Αράντσα πάνω στο κρεβάτι.

«Μπορείς να φύγεις τώρα, θα τη γδύσω».

Τότε ο Χοσίαν έσκυψε για να φιλήσει το μέτωπο της κόρης του. Και την καληνύχτισε. Και της είπε «Τα λέμε αύριο, πολίτα», χαϊδεύοντάς της το μάγουλο με τον κόμπο του χεριού του. Και κατευθύνθηκε, ξύνοντας το πλευρό του, προς την πόρτα. Σχεδόν είχε βγει από το δωμάτιο, όταν έκανε μεταβολή και είπε:

«Καθώς ερχόμουν από το Παγκοέτα, είδα φως στο σπίτι αυτών».

Εκείνη τη στιγμή η Μίρεν έβγαξε τα παπούτσια της κόρης της.

«Θα πήγε κάποιος να καθαρίσει».

«Να καθαρίσει στις έντεκα το βράδυ;»

«Εμένα αυτοί οι άνθρωποι δε μ' ενδιαφέρουν».

«Καλά, εγώ σου είπα τι είδα. Μπορεί και να τους έρθει να γυρίσουν στο χωριό».

«Μπορεί. Τώρα που δεν υπάρχει ένοπλος αγώνας, θα ξεθαρέψουν».

Μετακόμιση στα σκοτεινά

ΛΙΓΕΣ ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ αφότου χήρεψε, η Μπιττόρι πήγε να περάσει μερικές μέρες στο Σαν Σεμπασιτιάν. Περισσότερο για να πάψει να βλέπει το πεζοδρόμιο όπου σκότωσαν τον άντρα της και για να μη συνεχίσει να υφίσταται τα κακόβουλα βλέμματα των γειτόνων, τόσα χρόνια φιλικά και μετά, ξαφνικά, το αντίθετο· ούτε να είναι υποχρεωμένη να περνάει κάθε μέρα μπροστά από τα συνθήματα στους τοίχους και να βλέπει εκείνο στο περίπτερο της πλατείας, ένα από τα τελευταία, εκείνο με τον στόχο πάνω από το όνομα του μακαρίτη, που πήγε να το σβήσει και ύστερα από λίγες μέρες αντίο.

Στην πραγματικότητα τα παιδιά την ξεγέλασαν για να την πάνε στο Σαν Σεμπασιτιάν. Χριστέ και Κύριε, στον τρίτο όροφο! Αυτή, που ήταν συνηθισμένη να ζει στον πρώτο.

«Καλά, εντάξει, αλλά, με ασανσέρ πάντως».

Η Νερέα και ο Σαμπιέρ συμφώνησαν να την απομακρύνουν πάση θυσία από το χωριό, από το παντοτινό χωριό της, όπου είχε γεννηθεί, όπου τη βάφτισαν και παντρεύτηκε, και να της δυσκολέψουν μετά την επιστροφή, ακόμα και να της την απαγορεύσουν με τρυφερότητα.

Με λίγα λόγια, εγκατέστησαν την Μπιττόρι σ' ένα διαμέρισμα με μπαλκόνι απ' όπου διακρινόταν η θάλασσα. Η οικογένεια προσπαθούσε κάμποσο καιρό να το πουλήσει. Το είχαν βάλει στην εφημερίδα. Είχαν ήδη τηλεφωνήσει διάφοροι ενδιαφερόμενοι να το αποκτήσουν, ή τουλάχιστον να μάθουν την τιμή. Ο Τσάτο το είχε αγοράσει λίγους μήνες προτού τον σκοτώσουν, με τη σκέψη να έχει ένα καταφύγιο έξω από το χωριό.

Στο διαμέρισμα υπήρχαν λάμπες και μερικά έπιπλα. Της Μπιττόρι τα παιδιά τής είπαν πως ήταν να εγκατασταθεί εκεί προσωρινά. Της μιλούσες και δεν καταλάβαινε. Ήταν σαν χαμένη. Απαθής. Αυτή, που από φυσικού της ήταν τόσο ομιλητική. Τώρα λοιπόν ήταν σαν άγαλμα. Αφού φαινόταν σαν να ξεχνούσε και ν' ανοιγοκλείσει τα βλέφαρα.

Ο Σαμπιέρ κι ένας συνάδελφος από το νοσοκομείο τής έφεραν σιγά σιγά μερικά από τα υπάρχοντά της. Πήγαιναν με το φορτηγάκι στο χωριό πολύ αργά το απόγευμα, όταν είχε πια σκοτεινιάσει, για να μην τραβούν πολύ την προσοχή. Έκαναν κάπου μια ντουζίνα διαδρομές, πάντα μετά το ηλιοβασίλεμα. Τη μια μέρα φόρτωναν αυτό· την επόμενη φορά φόρτωναν το άλλο. Άλλωστε το όχημα δεν είχε και πολύ χώρο.

Το διπλό κρεβάτι το άφησαν στο σπίτι του χωριού επειδή η Μπιττόρι, χωρίς τον άντρα της, αρνιόταν να κοιμηθεί εκεί πάνω. Αλλά, τέλος πάντων, πήραν αρκετά πράγματα – πιατικά, το χαλί της τραπεζαρίας, το πλυντήριο. Και μια από εκείνες τις φορές, μια καθημερινή, τους έβρισαν καθώς φόρτωναν κάτι μπόγους. Η τυπική σπείρα, παλιοί γνωστοί του Σαμπιέρ, κάποιιο συμμαθητές από το σχολείο. Ο ένας, δαγκώνοντας με οργή τις λέξεις, είπε δυνατά πως είχε απομνημονεύσει τον αριθμό της πινακίδας.

Στον δρόμο του γυρισμού στο Σαν Σεμπασιάν ο Σαμπιέρ αντιλήφθηκε πως ο φίλος του πάθαινε κάτι σαν κρίση άγχους και πως, αν συνέχιζε να οδηγεί σ' εκείνη την κατάσταση, ήδη με σπασμούς, θα γινόταν ατύχημα. Έτσι τον έπεισε να σταματήσει το αυτοκίνητο σε μίαν άκρη του δρόμου.

Ο φίλος:

«Δεν μπορώ να σε συνοδεύσω άλλη φορά. Λυπάμαι».

«Μη σε νοιάζει».

«Λυπάμαι πραγματικά. Λυπάμαι».

«Δε χρειάζεται να ξαναπάμε. Τέλειωσε η μετακόμιση. Η μητέρα μου έχει αρκετά με όσα της πήγαμε μέχρι τώρα».

«Με καταλαβαίνεις, Σαμπιέρ;»

«Βέβαια, ναι. Μην ανησυχείς».

Πέρασε ένας χρόνος, πέρασε δεύτερος, πέρασαν κι άλλα χρόνια. Και στο μεταξύ η Μπιττόρι έφτιαξε στα κρυφά ένα κλειδί του σπιτιού στο χωριό, επειδή χαζή δεν είναι. Γιατί έτσι; Πρώτα η Νερέα· ύστερα από λίγες μέρες ο Σαμπιέρ: *Αμά, το κλειδί; Έχεις ένα. Ξέρεις, είναι που. Σκευωροί. Είπε και στον έναν και στον άλλο πως δεν ήξερε πού το είχε βάλει, τι μυαλό κι αυτό, πως θα έψαχνε, και τελικά, έπειτα από μερικές μέρες, έκανε πως το είχε βρει ύστερα από πολύ φάξιμο· φυσικά όμως είχε ήδη βάλει τον κλειδαρά να φτιάξει αντικλειδί. Το παλιό κλειδί το δάνεισε στη Νερέα, που τότε τότε (μια δυο φορές τον χρόνο;) πήγαινε να ρίξει μια ματιά στο σπίτι και να ξεσκο-νίσει, και μετά η κόρη της δεν της το επέστρεψε, ούτε η Μπιττόρι περίμενε ποτέ πως θα της το επέστρεφε.*

Κάποια άλλη φορά η Νερέα υπαινίχτηκε την πιθανότητα να πουλήσουν το σπίτι στο χωριό. Το ίδιο πρότεινε και ο Σαμπιέρ λίγες μέρες αργότερα. Η Μπιττόρι μυρίστηκε πως οι δυο τους τα συμφώνησαν πίσω από την πλάτη μου. Έτσι λοιπόν έθιξε το θέμα μόλις βρέθηκαν και οι τρεις μαζί.

«Όσο είμαι ζωντανή, το σπίτι μου δεν πουλιέται. Όταν θα έχω πεθάνει, κάντε ό,τι γουστάρετε».

Δεν της πήγαν κόντρα. Είχε μιλήσει με έναν σκληρό μορφα-σμό και μια τραχιά λάμψη στα μάτια. Τ' αδέρφια αντάλλαξαν ένα γρήγορο βλέμμα. Δεν ξαναμίλησαν ποτέ για το θέμα.

Και, ναι, της ήρθε να πηγαίνει στο χωριό με τον πιο διακρι-τικό δυνατό τρόπο, συχνά μέρες κακοκαιρίας με βροχή και αέ-ρα, όταν είναι πιο πιθανόν να είναι οι δρόμοι άδειοι, επίσης κι όταν τα παιδιά της ήταν απασχολημένα ή έλειπαν σε ταξίδι. Μετά ίσως έκανε εφτά οχτώ μήνες να ξαναπάει. Κατέβαινε από το λεωφορείο στις παρυφές του χωριού. Για να μη χρειαστεί να μιλήσει με κανέναν. Για να μην τη δουν. Ανέβαινε από έρημους δρόμους μέχρι το παλιό της σπίτι. Εκεί περνούσε μια δυο ώρες, καμιά φορά περισσότερες, κοιτάζοντας φωτογραφίες, περιμέ-νοντας να χτυπήσει η καμπάνα της εκκλησίας μια συγκεκριμέ-νη ώρα, κι αφού βεβαιωνόταν πως δεν υπήρχε κόσμος κοντά στην είσοδο έφευγε από τον ίδιο δρόμο απ' όπου είχε έρθει.

Στο νεκροταφείο δεν πήγαινε ποτέ. Για ποιο λόγο; Τον Τσάτο τον είχαν θάψει στο Σαν Σεμπαστιάν, όχι στο χωριό, παρότι εκεί αναπαύονται οι πατρικοί παππούδες σ' ένα οικογενειακό μαυσωλείο· δεν μπορούσε να γίνει όμως, την απέτρεψαν κατηγορηματικά, αν τον θάψεις στο χωριό θα επιτεθούν στον τάφο, δε θα ήταν η πρώτη φορά που συμβαίνει κάτι παρόμοιο.

Η Μπιττόρι, στο νεκροταφείο του Πογιόε, στη διάρκεια της κηδείας, ψιθύρισε στον Σαμπιέρ κάτι που αυτός δεν ξέχασε ποτέ. Τι πράγμα; Της φαινόταν λέει πως, αντί να θάβουν τον Τσάτο, περισσότερο τον έκρυβαν.

Τσάτο, έντσουν

ΚΟΙΤΑ ΝΑ ΔΕΙΣ πόσο αργό είναι το λεωφορείο. Πάρα πολλές στάσεις. Άντε, άλλη μια. Οι δύο γυναίκες, με τούτα και μ' εκείνα τα σωματικά χαρακτηριστικά, ήταν καθισμένες η μια δίπλα στην άλλη. Γύριζαν στο χωριό αργά το απόγευμα. Μιλούσαν μεταξύ τους ταυτόχρονα, χωρίς ν' ακούν η μια την άλλη. Η καθεμιά τα δικά της, καταλαβαίνονταν όμως. Και κάποια στιγμή αυτή που καθόταν δίπλα στον διάδρομο έδωσε στα κρυφά μια ελαφριά αγκωνιά σ' εκείνη που καθόταν δίπλα στο παράθυρο. Έχοντας κερδίσει την προσοχή της, έδειξε με ένα γρήγορο τίναγμα του λαιμού προς το μπροστινό μέρος του λεωφορείου.

Ψιθυριστά:

«Αυτή με το μαύρο πανωφόρι».

«Ποια είναι;»

«Μη μου πεις πως δεν την αναγνωρίζεις».

«Μόνο την πλάτη της βλέπω».

«Αυτή του Τσάτο».

«Αυτουνού που τον σκότωσαν; Πώς γέρασε!»

«Περνούν τα χρόνια, τι νομίζεις;»

Έμειναν σιωπηλές. Το λεωφορείο συνέχισε τη διαδρομή του. Ανεβοκατέβαιναν επιβάτες, και οι δυο γυναίκες σώπαιναν κοιτάζοντας το πουθενά. Μετά η μια από αυτές, χαμηλόφωνα, είπε: Την καχημένη τη γυναίκα.

«Ε, τι;»

«Πόσο θα υπέφερε».

«Όλοι υποφέρουμε».

«Ναι, αυτή όμως πρέπει να πέρασε μεγάλη ζόρια».

«Ο αγώνας, Πίλι, ο αγώνας».

«Όχι, δε λέω όχι».

Και σε λίγο αυτή που δε λεγόταν Πίλι:

«Πας στοίχημα πως θα κατεβεί στη βιομηχανική ζώνη;».

Τράβηξαν τα βλέμματά τους μόλις η Μπιττόρι σηκώθηκε.

Ήταν η μόνη που κατέβηκε.

«Τι σου είπα;»

«Και πώς το μάντεψες;»

«Κατεβαίνει εδώ για να μην τη δει κανείς, και μετά, τίχι τίχι, πηγαίνει αθόρυβα στο σπίτι της».

Το λεωφορείο ξαναξεκίνησε και η Μπιττόρι –λες να νομίζουν πως δεν τις είδα;– άρχισε να προχωράει προς την ίδια κατεύθυνση μέσα από τη ζώνη με τα εργοστάσια και τα συνεργεία· το ύφος όχι αγέρωχο, αυτό όχι, αλλά πάντως σοβαρό· τα χείλη σφιγμένα, το πρόσωπο υψωμένο, επειδή εγώ από κανέναν δεν έχω να κρυφτώ.

Το χωριό, το χωριό της. Σχεδόν βράδυ πια. Τα παράθυρα φωτισμένα, η μυρωδιά χορταριού από τα γύρω χωράφια, λίγοι περαστικοί στον δρόμο. Και διέσχισε το γεφύρι με τα πέτα του πανωφοριού σηκωμένα και είδε το ήρεμο ποτάμι με τα μπουστάνια του στις όχθες. Μόλις μπήκε ανάμεσα στα σπίτια, της ήρθε κάτι σαν δυσκολία ν' αναπνεύσει. Δύσπνοια; Όχι ακριβώς. Είναι ένα αόρατο χέρι που της σφίγγει τον λαιμό κάθε φορά που επιστρέφει στο χωριό. Ανηφόριζε από το πεζοδρόμιο ούτε πολύ βιαστικά ούτε αργά, αναγνωρίζοντας λεπτομέρειες: Σ' εκείνη την είσοδο μου έκανε πρώτη φορά ερωτική εξομολόγηση ένας νεαρός· παραξενεμένη από τις αλλαγές: Αυτά τα φώτα του δρόμου δε μου θυμίζουν τίποτα.

Δεν άργησε να έρθει από πίσω ένα μουρμουρητό. Σαν μύγα που βούιζε από τον αέρα δίπλα σ' ένα παράθυρο ή από το σκοτάδι μιας εισόδου. Ίσα ίσα ένας φίθυρος που τέλειωνε σε άτο. Κι αυτό της ήταν αρκετό για να μαντέψει ολόκληρη τη φράση. Ίσως έπρεπε να είχε έρθει πιο αργά, όταν ο κόσμος θα είχε γυρίσει στο σπίτι του. Με το τελευταίο λεωφορείο. Παλά-

βωσες, και η επιστροφή; Ε, θα μείνω να κοιμηθώ εδώ. Σπίτι έχω και κρεβάτι έχω.

Μπροστά στην πόρτα του Παγκοέτα στριμωχνόταν μια ομάδα καπνιστών. Η Μπιττόρι μπήκε στον πειρασμό να τους αποφύγει. Πώς; Κάνοντας μεταβολή και περνώντας δίπλα από την εκκλησία από την άλλη πλευρά. Σταμάτησε μια στιγμή, ντράπηκε που σταμάτησε. Οπότε συνέχισε να περπατάει στη μέση του δρόμου με βεβιασμένη φυσικότητα. Και η καρδιά της χτυπούσε τόσο δυνατά, που προς στιγμήν φοβήθηκε πως οι άντρες θα άκουγαν τους σφυγμούς της.

Πέρασε δίπλα τους χωρίς να γυρίσει να τους κοιτάξει. Τέσσερις πέντε με το ποτήρι στο ένα χέρι και το τσιγάρο στο άλλο. Πρέπει να την αναγνώρισαν όταν βρισκόταν κοντά, γιατί τότε επικράτησε μια ξαφνική σιωπή. Ένα, δύο, τρία δευτερόλεπτα. Και ξανάρχισαν την κουβέντα μόλις η Μπιττόρι έφτασε στο τέλος του δρόμου.

Το σπίτι της με τα ρολά κατεβασμένα. Στο κάτω μέρος της πρόσοψης φαίνονταν δύο αφίσες. Μία, που έμοιαζε πρόσφατη, ανακοίνωνε μια συναυλία στο Σαν Σεμπαστιάν, και η άλλη, ξεθωριασμένη, ξεσκισμένη, το Μεγάλο Διεθνές Τσίρκο, ακριβώς εκεί όπου ένα πρωί εμφανίστηκε ένα από τα πολλά συνθήματα: ΤΣΑΤΟ, ΕΝΤΣΟΥΝ, ΜΠΑΜ ΚΑΙ ΚΑΤΩ.

Η Μπιττόρι μπήκε στην είσοδο, και ήταν σαν να έμπαινε στο παρελθόν. Το γνώριμο φανάρι μιας ζωής, τα παλιά σκαλιά που έτριζαν, η γραμμή των ξεχαρβαλωμένων γραμματοκιβωτίων από την οποία έλειπε το δικό της. Το ξήλωσε κάποτε ο Σαμπιέρ. Για να αποφύγουν προβλήματα, είπε. Όταν το αφαίρεσε, εμφανίστηκε ένα τετράγωνο με το χρώμα που είχαν οι τοίχοι πολύ καιρό πριν, όταν ακόμα δεν είχε γεννηθεί η Νερέα ούτε και ο γιος της Μίρεν, εκείνος ο ξεδιάντροπος. Και είναι ο μόνος λόγος για τον οποίο θέλω να υπάρχει κόλαση, για να συνεχίσουν οι δολοφόνοι να εκτίουν εκεί την αιώνια καταδίκη τους.

Ανάπνευσε τη μυρωδιά παλιού ξύλου, ψύχρας και κλεισούρας. Και τελικά πρόσεξε πως το αόρατο χέρι τής άφηνε τον

λαιμό. Κλειδί, κλειδαριά – μπήκε. Έπεσε πάλι πάνω στον Σαμπιέρ, πολύ πιο νέο, στον διάδρομο, να της λέει με δακρυσμένα μάτια εκείνο το *αμά*, μην αφήσουμε το μίσος να μαυρίσει τις ζωές μας, να μας κάνει μικρούς, ή κάτι παρόμοιο, δε θυμόταν πια ακριβώς. Και τη φούρκα της στο ίδιο εκείνο σημείο, πριν από τόσα χρόνια:

«Α, καλά λοιπόν, θα τραγουδάμε και θα χορεύουμε».

«Σε παρακαλώ, *αμά*, μη σκαλίζεις κι άλλο την πληγή. Πρέπει να κάνουμε μια προσπάθεια ώστε όλ' αυτά που έγιναν –»

Τον διέκοψε:

«Συγγνώμη, που μας έκαναν».

«Όλ' αυτά να μη μας κάνουν κακούς ανθρώπους».

Λόγια. Δεν υπάρχει τρόπος να τα ξεφορτωθείς. Δε σ' αφήνουν να μείνεις πραγματικά μόνη. Μάστιγα από ενοχλητικά ζώφια. Θα έπρεπε ν' ανοίξω διάπλατα τα παράθυρα για να βγουν στον δρόμο τα λόγια, οι γκρίνιες, οι παλιές θλιβερές συζητήσεις που έχουν παγιδευτεί ανάμεσα στις μεσοτοιχίες του ακατοίχτου σπιτιού.

«Τσάτο, Τσατίτο, τι θέλεις για βραδινό;»

Ο Τσάτο μισοχαμογελούσε στη φωτογραφία του τοίχου, με το πρόσωπο του δολοφονήσιμου ανθρώπου. Δεν είχες παρά να τον κοιτάξεις για να καταλάβεις πως κάποια φορά θα τον σκότωναν. Και τι αυτιά. Η Μπιττόρι έδωσε ένα φιλί στις άκρες του μεσαίου δάχτυλου και του δείκτη και το άφησε τρυφερά στο ασπρόμαυρο πρόσωπο του πορτρέτου.

«Αυγά τηγανητά με ζαμπόν. Σε γνωρίζω σαν να ζούσες».

Άνοιξε τη βρύση του μπάνιου. Ε λοιπόν ναι, έβγαινε νερό, και όχι τόσο θολό όσο φανταζόταν. Άνοιξε συρτάρια, φύσηξε τη σκόνη που είχε κολλήσει σε κάποια έπιπλα και αντικείμενα, έκανε αυτό, έκανε το άλλο, πήγε εδώ, πήγε εκεί, και κάπου στις δεκάμισι το βράδυ σήκωσε το ρολό της συζυγικής κρεβατοκάμαρας ίσα ίσα όσο χρειαζόταν για να βγαίνει προς τον δρόμο το φως του δωματίου. Έκανε το ίδιο με το ρολό του διπλανού δωματίου, εδώ όμως δεν άναψε το φως. Στη συνέχεια έφερε από την κουζίνα μια καρέκλα και κάθισε κοιτάζοντας

από τα ανοίγματα, εντελώς στα σκοτεινά, για να μην αφήσει τη σιλουέτα της να διαγράφεται στο φως.

Και πέρασαν κάμποσοι νεαροί. Σκόρπιοι άνθρωποι. Ένα αγόρι κι ένα κορίτσι που ανηφόριζαν λογομαχώντας, κι αυτός προσπαθούσε να τη φιλήσει κι αυτή αντιστεκόταν. Ένας ηλικιωμένος μ' έναν σκύλο. Ήταν σίγουρη πως αργά ή γρήγορα θα έβλεπε μπροστά στο σπίτι έναν από αυτουνούς. Κι εσύ πώς το ξέρεις; Δεν μπορώ να σ' το εξηγήσω, Τσάτο. Γυναικεία διαίσθηση.

Αν εκπληρώθηκε η ευχή; Ναι, εκπληρώθηκε, έστω κι αν η Μπιττόρι χρειάστηκε να περιμένει πολλή ώρα. Χτυπούσε έντεκα το καμπαναριό της εκκλησίας. Τον αναγνώρισε στο λεπτό. Ο λοξός μεπρές, το πουλόβερ στους ώμους με τα μανίκια δεμένα στο στήθος, κάμποσα πράσα σφιγμένα κάτω από τη μασχάλη. Ωστε φροντίζει ακόμα το μποστάνι; Κι έτσι που είχε σταματήσει στο φωτισμένο από το φανάρι κομμάτι, μπόρεσε να δει το ύφος, μεταξύ δυσπιστίας και κατάπληξης. Ένα δευτερόλεπτο μόνο, όχι παραπάνω· μετά άρχισε να προχωράει σαν να του είχαν χώσει μια βελόνα στα πιασινά.

«Τι σου 'λεγα; Τώρα θα πει στη γυναίκα του πως είδε φως εδώ. Αυτή θα του πει: Έχεις πιει. Αλλά θα κεντριστεί η περιέργειά της και θα 'ρθει για να της φύγει η αμφιβολία. Τσάτο, τι στοίχημα πας;»

Χτύπησαν δώδεκα. Μην ανυπομονείς. Θα δεις που θα 'ρθει. Και ήρθε, φυσικά ήρθε, σχεδόν στις δωδεκάμισι. Σταμάτησε μόλις μια στιγμή στο φως του φαναριού, κοιτάζοντας το παράθυρο ούτε με δυσπιστία ούτε με κατάπληξη, αλλά μάλλον με τα φρούδια θυμωμένα, και αμέσως γύρισε προς τα εκεί απ' όπου είχε έρθει, πατώντας με δύναμη το χώμα, και χάθηκε στο σκοτάδι.

«Πρέπει να παραδεχτούμε πως κρατιέται καλά».

Πέτρες στο σακίδιο

ΕΒΑΛΕ ΤΟ ΠΟΔΗΛΑΤΟ στην κουζίνα. Είναι ελαφρύ, αγωνιστικό. Μια από τις πολλές φορές η Μίρεν, μπροστά σε μια στοίβα πιατικά για πλύσιμο:

«Για μια πολυτελή παλιατσαρία σου φτάνουν τα λεφτά, ε;»
Απάντηση του Χοσίαν:

«Ε λοιπόν ναι, μου φτάνουν, τι θες. Επίσης σ' όλη μου τη ζωή δούλευα σαν γάιδαρος, δε μας παρατάς κι εσύ».

Το ανεβάζει χωρίς δυσκολία, χωρίς ν' αγγίζει τους τοίχους, από την αποθήκη. Πάλι καλά που μένουμε στο κάτω πάτωμα. Το φορτώνεται στον ώμο όπως όταν συμμετείχε στα νιάτα του σε αγώνες σικλοκρός. Και ήταν εφτά το πρωί και ήταν Κυριακή. Ο Χοσίαν θα ορμιζόταν πως δεν είχε κάνει θόρυβο. Ωστόσο η Μίρεν ήταν καθισμένη στο τραπέζι, με τη νυχτικιά, και τον περίμενε με ύφος επιτιμητικό.

«Μπορώ να μάθω τι κάνεις με το ποδήλατο στο σπίτι; Τι θέλεις, να μου λεκιάσεις το πάτωμα;»

«Θα ρυθμίσω το φρένο και θα το σκουπίσω προτού φύγω».

«Και γιατί δεν το καθαρίζεις στον δρόμο;»

«Γαμώτο μου, επειδή δε βλέπεις ούτε τη μύτη σου και κά-
νει ένα φοφόκρυο που σε περονιάζει. Κι εσύ γιατί είσαι ξύ-
πνια τέτοια ώρα;»

Δύο νύχτες στη σειρά άπνη και δε χρειαζόταν να το πει. Το φώναζαν οι μαύροι κύκλοι. Ο λόγος; Το φως από τις σχισμές του ρολού στο σπίτι αυτωνών. Όχι μόνο την Παρασκευή, το ίδιο και χτες· κι αν με καλωρωτήσεις, από τώρα και στο εξής κάθε μέρα. Για να λένε μετά τα καημένα τα θύματα, κι εμείς

που περνάμε από δίπλα τους χαμογελαστοί. Το φως, το παντζούρι, οι άνθρωποι που είχαν δει την Μπιττόρι στον δρόμο και δεν είχαν σκεφτεί τίποτα καλύτερο από το να έρθουν να της το πουν της είχαν επαναφέρει στο μυαλό σκέψεις παλιές, σκέψεις κακές, μα κακές κακές.

«Αυτός ο γιος μας μας έκανε δύσκολη τη ζωή».

«Ναι, αλλά έτσι και σ' ακούσουν στο χωριό τη βάψαμε».

«Σ' εσένα το λέω. Αν δεν το πω σ' εσένα, σε ποιον θα το πω;»

«Έτσι αμπέρτσαλε που έχεις γίνει. Πάντα πρώτη, η πιο φωνακλού, η επαναστάτρια του κώλου. Κι όταν εμένα μ' έπιαναν τα κλάματα στην αίθουσα επισκέψεων της φυλακής, κατσάδα κι άγιος ο Θεός. “Μη γίνεσαι μαλθακός”» τη μιμήθηκε «“μην κλαις μπροστά στο παιδί, θα μου το στενοχωρήσεις”».

Πολλά χρόνια νωρίτερα, πόσα, πάνω από είκοσι, άρχισαν να υποπτεύονται, να καταλαβαίνουν. Η Αράντσα μια μέρα στην κουζίνα:

«Άντε, σώπα! Όλες εκείνες οι αφίσες στους τοίχους του δωματίου του. Και το ξύλινο αγαλματίδιο που είχε πάνω στο κομοδίνο, με το φίδι κουλουριασμένο γύρω από το τσεκούρι, τι είναι;».

Ένα απόγευμα η Μίρεν είχε έρθει στο σπίτι ανήσυχη/ταραγμένη. Είχαν δει τον Χόσε Μάρι μπλεγμένο σε μια φασαρία στο Σαν Σεμπασιάν. Ποιοι τον είχαν δει;

«Ποιος να τον είδε; Η Μπιττόρι κι εγώ. Ή μπας και νομίζεις πως βγαίνω με κανέναν;»

«Εντάξει, ηρέμησε. Νέος είναι, το αίμα του βράζει. Θα του περάσει».

Η Μίρεν, γουλιές από ένα φλιτζάνι τίλιο που είχε ετοιμάσει στα γρήγορα, επικαλέστηκε τον άγιο Ιγνάτιο για να ζητήσει προστασία και συμβουλή. Κι όσο ξεφλούδιζε σκόρδα για να τα χώσει στη σάρκα ενός κεφαλά, σταυροκοπιόταν χωρίς ν' αφήνει το μαχαίρι. Στη διάρκεια του βραδινού φαγητού δεν έπαψε να μονολογεί μπροστά στον κύκλο των σιωπηλών μελών της οικογένειας, προφητεύοντας μεγάλες στενοχώριες,

αποδίδοντας τις περιπέτειες του Χόσε Μάρι στην επιρροή που ασκούσαν οι κακές παρέες. Έριχνε το φταίξιμο στον γιο της Μανόλι, στον γιο του χασάπη, σε όλη την ομάδα.

«Έχει γίνει λέτσος, μ' αυτά τα μούτρα κι εκείνο το σκουλαρίκι που μου δίνει στα νεύρα. Είχε το στόμα σκεπασμένο μ' ένα μαντίλι».

Εκείνη την εποχή η Μπιττόρι κι αυτή ήταν... φίλες; Κάτι παραπάνω, αδερφές. Ότι κι αν πεις λίγο είναι. Παρά λίγο να κλειστούν μαζί σε μοναστήρι, εμφανίστηκε όμως ο Χοσίαν, εμφανίστηκε όμως ο Τσάτο, ζευγάρι του μους στο μπαρ, φίλοι της ταβέρνας, γενικά σαββατιάτικοι του γαστρονομικού συλλόγου, και κυριακάτικοι ποδηλατοτουρίστες. Και οι δύο παντρεύτηκαν στα λευκά στην εκκλησία του χωριού, με *αουρέσκου* στην έξοδο, η μία τον Ιούνιο, η άλλη τον Ιούλιο της ίδιας χρονιάς, το '63. Δύο Κυριακές με γαλάζιο ουρανό, σαν να τον είχαν παραγγείλει για την περίπτωση. Και είχαν καλέσει η μία την άλλη. Η Μίρεν και ο Χοσίαν έκαναν το τραπέζι σε μια σιδρερία,* που ήταν μια χαρά, η αλήθεια να λέγεται, στα περικόχρα του χωριού – σε τελευταία ανάλυση ήταν φτηνή και με χωριάτικη μυρωδιά ξεραμένου χορταριού και κοπριάς· η Μπιττόρι και ο Τσάτο σ' ένα κομψό εστιατόριο με κοστουμαρισμένους σερβιτόρους, επειδή του Τσάτο, που όταν ήταν μικρός κυκλοφορούσε στο χωριό με ξηλωμένα σκοινένια παπούτσια, τα πράγματα του πήγαιναν καλά με μια μεταφορική εταιρεία που είχε στήσει.

Η Μίρεν και ο Χοσίαν πέρασαν τον μήνα του μέλιτος στη Μαδρίτη (τέσσερις μέρες, φτηνή πανσιόν σε μικρή απόσταση από την Πλάθα Μαγιόρ)· η Μπιττόρι και ο Τσάτο, ύστερα από μια αρχική διαμονή στη Ρώμη, με χαιρετισμό του καινούριου πάπα στο πλήθος, επισκέφτηκαν διάφορες ιταλικές πόλεις. Η Μίρεν, ακούγοντας από το στόμα της φίλης της την περιγραφή του ταξιδιού:

«Είναι φανερό πως παντρεύτηκες πλούσιο».

* Μαγαζί όπου σερβίρεται σίδρα (μηλίτης). (Σ.τ.Μ.)

«Χρυσή μου, ούτε που το πήρα είδηση. Αφού τον παντρεύτηκα για τ' αυτιά του...»

Οι δύο φίλες έρχονταν από μια τσουρερία* του Σαν Σεμπασιτιάν εκείνο το απόγευμα των ταραχών. Σταμάτησαν στην αρχή ενός δρόμου που οδηγούσε στο Μπουλεβάρ. Ένα αστικό λεωφορείο καιγόταν κάθετα στον δρόμο. Ο μαύρος καπνός έπεφτε πάνω στην πρόσοψη ενός κτιρίου, έκρυβε τα παράθυρα. Φαίνεται πως τον οδηγό τον είχαν ξυλοφορτώσει. Βρισκόταν ο άνθρωπος εκεί, πενήντα, πενήντα πέντε χρονών, καθισμένος χάμω, με το πρόσωπο ματωμένο, το στόμα ανοιχτό σαν να μην μπορούσε να αναπνεύσει, και πλάι του δύο πεζοί που τον περιποιούνταν και τον παρηγορούσαν, κι ένας ερτσάινα που, αν έκριναν από τις χειρονομίες του, τους υποδείκνυε πως δεν μπορούσαν να μείνουν εκεί.

Η Μπιττόρι:

«Γίνονται φασαρίες».

Αυτή:

«Πάμε καλύτερα από την οδό Οκέντο και θα κάνουμε έναν κύκλο μέχρι τη στάση του λεωφορείου».

Προτού στρίψουν τη γωνία, γύρισαν να κοιτάξουν. Στο βάθος διακρινόταν μια σειρά από βαν της Ερτσάιντσα, σταματημένα δίπλα στο δημαρχείο. Οι αστυνομικοί, κόκκινα κράνη, πρόσωπα σκεπασμένα με μπαλακλάβες, είχαν πάρει θέσεις. Έριχναν σφαίρες από καουτσούκ στην πιτσιρικαρία που ήταν μαζεμένη απέναντι και τους έβριζε, εξαπολύοντας εν χορώ το γνωστό ρεπερτόριο – σιπάι, δολοφόνοι, πουτάνας γιοι, κάποιες φορές στα βασκικά, άλλες στα ισπανικά.

Και το λεωφορείο τον χαβά του, καιγόταν στωικά στη μέση της οδομαχίας. Και ο μαύρος καπνός. Και η μυρωδιά καμένων λάστιχων, που απλωνόταν στους γύρω δρόμους, πλήγωνε τους βλεννογόνους, έτσουζε τα μάτια. Η Μίρεν και η Μπιττόρι άκουσαν κάποιους περαστικούς να γκρινιάζουν χαμηλόφωνα: Τα λεωφορεία τα πλήρωναν όλοι τους· αν έτσι υπερα-

* Μαγαζί όπου σερβίρονται τσούρος (ένα είδος λουκουμά). (Σ.τ.Μ.)

σπίζονται τα δίκαια του λαού, ζήτω που καήκαμε. Μια γυναίκα αποπήρε τον άντρα της:

«Σσος, θα σ' ακούσουν».

Ξαφνικά τον διέκριναν, έναν ακόμα ανάμεσα στους κουκουλοφόρους, το στόμα σκεπασμένο με ένα μαντίλι. Οχ, ο Χόσε Μάρι. Τι κάνει εκεί; Η Μίρεν παρά λίγο να τον φωνάξει. Ο νεαρός είχε βγει από την Παλιά Πόλη από την ίδια γωνία από την οποία είχαν βγει κι αυτές πριν από μερικά λεπτά. Σταμάτησαν έξι ή επτά, μαζί και ο γιος του χασάπη και ο γιος της Μανόλι, στη γωνία της φαροταβέρνας. Και ο Χόσε Μάρι ήταν ένας από εκείνους που έτρεχαν με ένα σακίδιο στα χέρια. Όταν τα ακούμπησαν στο πεζοδρόμιο, κάμποσοι από δαύτους, κι ακόμα περισσότεροι που πλησίαζαν, έχωναν το χέρι μέσα για να βγάλουν δεν ξέρω τι. Η Μπιττόρι είχε καλή όραση, της το είπε: πέτρες. Και ναι, ήταν πέτρες. Τις εκσφενδόνιζαν με όλη τους τη δύναμη στους ερτσάινας.

Ένα μακρινό επεισόδιο

ΤΡΑΒΗΞΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ της Μίρεν η λάμψη μιας ζάντας. Της έφτασε μια ελάχιστη συγκέντρωση πρωινού φωτός στο ποδήλατο του Χοσίαν για να ανακαλέσει στη μνήμη της το μακρινό επεισόδιο. Το σκηνικό; Η ίδια εκείνη κουζίνα. Η μνήμη τής έφερε πρώτα απ' όλα το τρεμούλιασμα των χεριών της καθώς ετοίμαζε το φαγητό. Και μόνο που το θυμήθηκε της ήρθε κάτι σαν την ασφυξία που εκείνη τη φορά είχε αποδώσει στη ζέστη και στον καπνό από το τηγάνι. Ούτε με το παράθυρο ανοιχτό δεν κατάφερε να πάρει αρκετό αέρα.

Εννιάμισι, δέκα, και επιτέλους τον άκουσε να γυρίζει. Ο χαρακτηριστικός θόρυβος των βημάτων στη σκάλα του κτιρίου. Τι μανία ν' ανεβαίνει τρέχοντας. Τώρα θα δεις.

Μπήκε, μεγαλόσωμος, δεκαεννιά χρονών, η χαίτη μέχρι τους ώμους και το καταραμένο σκουλαρίκι. Ο Χόσε Μάρι, παιδί υγιές, ρωμαλέο, φαγανό, είχε μεγαλώσει και είχε μετατραπεί σ' έναν νεαρό ψηλό και φαρδύ. Περνούσε δυο παλάμες σε ύψος όλα τα μέλη της οικογένειας, εκτός από τον μικρό, που γινόταν κι αυτός ψηλός, παρόλο που είχε άλλο χαρακτήρα, δεν ξέρω, ο Γκόρκα ήταν αδύνατος, εύθραυστος· κατά τον Χοσίαν, με πιο πολύ μυαλό.

Φρύδια θυμωμένα, δεν τον άφησε να πλησιάσει για να της δώσει ένα φιλί.

«Από πού έρχεσαι;»

Λες και δεν ήξερε. Λες και δεν τον είχε δει το απόγευμα στο Μπουλεβάρ του Σαν Σεμπασιάν. Από τότε τον φανταζόταν με τα ρούχα καμένα, με μια χαίνουσα πληγή στο μέτωπο, στο νοσοκομείο.

Κι αυτός στην αρχή απάντησε με υπεκφυγές. Είχε γίνει πολύ κρυφίνους. Ουφ, έπρεπε να του τα βγάλεις με το τσιγκέλι. Και, καθώς δεν απαντούσε, του είπε η ίδια. Την ώρα, το μέρος, το γεμάτο πέτρες σακίδιο.

«Μήπως κατά τύχη είσαι από εκείνους που έβαλαν φωτιά στο λεωφορείο; Εδώ μη μας φέρεις μεπελάδες».

Μπελάδες και μαλακίες, έβαλε τις φωνές. Και η Μίρεν; Πρώτα πρώτα έσπευσε να κλείσει το παράθυρο. Θα τον ακούσει όλο το χωριό. Δυνάμεις κατοχής, ελευθερία της Εουσκάλ Ερρία. Κι αυτή άρπαξε τη λαβή του τηγανιού έτοιμη να υπερασπιστεί τον εαυτό της, επειδή αν πρέπει να τον βαρέσω θα τον βαρέσω. Μετά όμως πρόσεξε το καυτό λάδι, και φυσικά δε γινόταν. Ο Χοσίαν άφαντος. Ο Χοσίαν στο Παγκοέτα, κι αυτή εκεί μόνη της με τον τρελαμένο γιο της, που μιλούσε με κραυγές για απελευθέρωση, για αγώνα, για ανεξαρτησία, τόσο επιθετικός που η Μίρεν δεν μπόρεσε να μη σκεφτεί: Αυτός θα με βαρέσει. Ήταν ο γιος της, ο Χόσε Μάρι της, αυτή τον είχε γεννήσει, τον είχε βυζάξει, και τώρα κοίτα τρόπος να φωνάζει στη μάνα του.

Έλυσε την ποδιά, την έκανε ένα κουβάρι, την πέταξε με οργή –με φόβο;– στο πάτωμα, λίγο πολύ εκεί όπου έχει τώρα ο Χοσίαν το ποδήλατο, που επίσης είναι τρελό να ανεβάζει την παλιατσαρία στο σπίτι. Κι αυτό που δεν ήθελε ήταν να τη δει ο γιος της να κλαίει. Οπότε βγήκε βιαστικά από την κουζίνα, με τα μάτια μισόκλειστα, τα χείλη προτεταμένα, όλο το πρόσωπο παραμορφωμένο από ένα ύφος συγκρατημένου κλάματος που το κρατούσε ακόμα όταν μπήκε/όρμησε στο δωμάτιο του Γκόρκα και του είπε πήγαινε να βρεις τον αϊτά. Και ο Γκόρκα, σκυμμένος πάνω από τα βιβλία και τα τετράδιά του, ρώτησε τι συμβαίνει. Η μητέρα του τον πίεσε και ο νεαρός, δεκαέξι χρονών, έφυγε τρεχάτος για το Παγκοέτα.

Σε λίγο, έχοντας διακόψει την παρτίδα, έφτασε στο σπίτι ο Χοσίαν κατσοφιασμένος.

«Τι της έκανες της μάνας σου;»

Αναγκαζόταν να του μιλάει κοιτάζοντας προς τα πάνω εξαι-

τίας της διαφοράς ύψους. Στη λάμψη της ζάντας, η Μίρεν έβλεπε ολόκληρη τη σκηνή, χωρίς να χρειαστεί να κουράσει τη μνήμη της. Εκεί βρίσκονταν σε μικρό μέγεθος τα πλακάκια μέχρι τα μισά του τοίχου, οι λαμπτήρες φθορισμού που έριχναν ένα φτωχό φως, εργατικής τάξης, πάνω στα ντουλάπια από φορμάικα, η μυρωδιά τηγανητού στη χωρίς εξαερισμό κουζίνα.

Παρά λίγο να τον δείρει. Ποιος; Ο γεροδεμένος γιος τον κοντοστουπή πατέρα. Τον ταρακούνησε. Ποτέ δεν είχε σηκώσει το ανάστημά του με τέτοιο τρόπο μπροστά του. Ανοιχτοί λογαριασμοί δεν υπήρχαν πάντως. Ο Χοσίαν δεν ήταν ποτέ πατέρας που έδερνε. Να δείρει αυτός; Ήταν μάλλον από εκείνους που βλαστημούν χαμηλόφωνα και φεύγουν για το μπαρ μόλις μυρίζονται διαφωνία. Αφού πάντα τ' άφηγε όλα σ' εμένα, την εκπαίδευση των παιδιών, τις αρρώστιες, την οικιακή γαλήνη.

Με το πρώτο ταρακούνημα ο μπερές έφυγε πετώντας κι έπεσε όχι στο πάτωμα, αλλά πάνω στην καρέκλα, σαν να τον είχαν στείλει να καθίσει. Ο Χοσίαν πισωπάτησε περίλυπος/σαστισμένος, έντρομος/φοβητσιάρης, με τα λίγα άσπρα μαλλιά που του απέμεναν σε ηττημένη αταξία, έχοντας χάσει οριστικά τη θέση του άλφα αρσενικού εκείνης της οικογένειας, που δεν του ταίριαζε άσχημα, αυτό όχι, μέχρι εκείνη τη στιγμή.

Η Αράντσα είπε στη μητέρα της μια φορά που ήρθε επίσκεψη: «Αμά, ξέρεις ποιο είναι το πρόβλημα αυτής της οικογένειας; Πως πάντα μιλούσαμε λίγο μεταξύ μας».

«Μπα».

«Νομίζω πως δε γνωρίζομαστε».

«Εγώ πάντως σας γνωρίζω όλους. Πολύ καλά σάς γνωρίζω».

Κι εκείνη η συζήτηση εξακολούθησε να παραμένει στη ζάντα, μέσα στη λάμψη ανάμεσα σε δύο ακτίνες, δίπλα στην παλιά σκηνή, αχ, που δε θα την ξεχάσω ποτέ όσο ζω. Εκεί έβλεπε τον Χοσίαν, τον καημενούλη, να βγαίνει από την κουζίνα με κατεβασμένο κεφάλι. Και ξάπλωσε πριν από τη συνηθισμένη του ώρα, χωρίς να καληνυχτίσει, και δεν τον άκουσε να ροχαλίξει. Ο άνθρωπος δεν κοιμήθηκε όλη τη νύχτα.

Πέρασε κάμποσες μέρες χωρίς να μιλήσει. Μιλούσε λίγο.

Τώρα ακόμα λιγότερο. Ο Χόσε Μάρι το ίδιο, σιωπηλός, σιωπηλός τις τέσσερις πέντε μέρες που συνέχισε να μένει στο σπίτι. Άνοιγε το στόμα του μόνο για να φάει. Μετά, ένα Σάββατο, μάζεψε τα πράγματά του κι έφυγε. Τότε δε φανταζόμαστε πως είχε φύγει για πάντα. Μπορεί ούτε κι αυτός να μην το φανταζόταν. Στο τραπέζι της κουζίνας μάς άφησε ένα κομμάτι χαρτί: *Μπαρκάτου*. Ούτε υπογραφή δεν έβαλε. Κοίτα να δεις, *μπαρκάτου*, σ' ένα φύλλο χαρτί σκισμένο από ένα τετράδιο του αδερφού του, και τίποτε άλλο. Ούτε *μούσους*, ούτε πού είχε πάει, ούτε αντίο.

Γύρισε ύστερα από δέκα μέρες με μια τσάντα γεμάτη ρούχα για πλύσιμο κι έναν σάκο για να πάρει άλλη μια δόση από πράγματα που είχε αφήσει στο δωμάτιο, και στη μητέρα του χάρισε ένα μπουκέτο λουλούδια.

«Για μένα;»

«Για ποιον άλλον;»

«Πού τα βρήκες εσύ αυτά τα λουλούδια;»

«Στο ανθοπωλείο. Πού να τα βρω; Στον αέρα;»

Έμεινε να τον κοιτάζει. Ο γιος της. Μικρό τον είχε πλύνει, τον είχε ντύσει, του έβαζε κουταλιές κουταλιές τον πουρέ στο στόμα. Ότι κι αν κάνει, είπα μέσα μου, θα είναι ο Χόσε Μάρι μου και πρέπει να τον αγαπώ.

Όσο στριφογύριζε το τύμπανο του πλυντηρίου, κάθισε να φάει. Παρά λίγο να τελειώσει μόνος του το καρβέλι το ψωμί. Τίγρης. Κι εκεί πάνω ήρθε ο πατέρας του από το μπιστάκι.

«Κάισο».

«Κάισο».

Αυτή ήταν όλη η συζήτηση. Όταν τέλειωσε η μπουγάδα, ο Χόσε Μάρι έβαλε τα βρεγμένα ρούχα στην τσάντα. Θα τα άπλωνε αυτός να στεγνώσουν στο διαμέρισμά του.

Διαμέρισμα;

«Τώρα μοιράζομαι ένα νοικιασμένο διαμέρισμα με κάτι φίλους, όπως βγαίνουμε από τον αυτοκινητόδρομο προς την Γκοϊσουέτα».

Ο Χόσε Μάρι αποχαιρέτησε, φιλώντας πρώτα τη μητέρα

του, δίνοντας μετά στον πατέρα του ένα στοργικό χτύπημα στην πλάτη. Φορτωμένος τον σάκο και την τσάντα, έφυγε για τον κόσμο των φίλων του, και πού να ξέρεις ποιος, τι, παρόλο που ήταν κοντά, στο ίδιο χωριό, οι γονείς του δεν ήξεραν. Η Μίρεν θυμήθηκε πως είχε κοιτάξει από το παράθυρο για να τον δει να απομακρύνεται κατηφορίζοντας τον δρόμο· αυτή τη φορά όμως δεν πρόλαβε να φτάσει στο αποκορύφωμα της ανάμνησης, γιατί ο Χοσίαν κούνησε ξαφνικά το ποδήλατο και η λάμψη της ζάντας εξαφανίστηκε.